

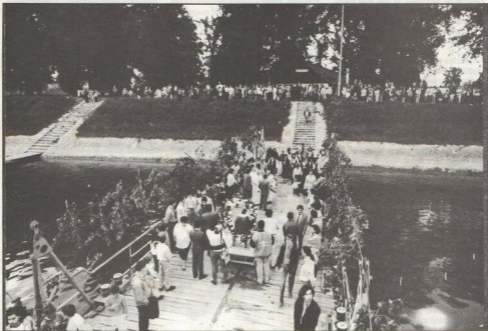
BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő lap

1994. június

V. évfolyam 6. (53.) szám

Ára: 30 Ft

E SZAMUNK KEPEI. A MAJUS BAJAI TÖRTÉNESEIRŐL ADNAK BESZÁMOLÓT. A CÍMLAPON A JÁNOSKA-ERESZTÉS

SZÚNYOGINVÁZIÓ

Mi lesz velünk, ha továbbra sem merünk a szabadba (kertbe, erdőbe) merészködni a május közepétől rántkámadó szúnyogok miatt?...

Az izeltlábú állatok törzsébe tartozó soklábúak, rovarok, rákok, pókok osztálya közül a legnagyobb fajszámmal a rovarok képviselik magukat, hisz nemcsak a világ, de Európa állatvilágából is egyaránt kb. 75%-ban részesednek. A harmincnál is több rovarrend közül legnépesebb a bogaraké (mintegy 350 ezer faj), majd a lepkék

(150 ezer faj), a hátrýásszúnyvúak (100 ezer faj), illetve negyedikként a kétszúnyvúak (85 ezer faj) következnek. Utóbbiakhoz tartoznak a legyek és a szúnyogok. A kétszúnyvúak nevüket az egy pár szúnyv miatt kapták, mivel a második pár apró, csökevényes szervé redukálódott, amelyet billérek nevez az állattan tudományá. A mintegy 12 000 féle szúnyvofaját árva-, törpe-, és pipos szúnyvok csoportjaira különíti el a tudományos rendszerezés. A természetükben, életmódjukban igen változatos

alakok közül egyesek teljesen ártalmatlannok az ember számára. Így a 10-20 cm-es feszítóvolságot (a kiterjesztett szárnyak méretét nevezük így) elérő ló- és iszapszúnyvok szájszervei alkalmatlanok a vérszívásra. Hasonló okból ugyancsak nem kell tartanunk a néha hatalmas rajokban zsongó árvaszúnyvoktól sem.

Az igazi szúnyvok közé tartozó maláriaszúnyvok, a ház körül található dakotés gyűrűs szúnyvok, valamint az ún. gyötörűszúnyvok (erdei, közönséges, sósvízi,

száki gyótró szűnyogok) viszont komoly gondot jelentenek az ember illetve sok állat számára egyaránt. Főként a trópusokon okozhatnak nagyobb veszélyt az, ideiglenes gazdák" számára, mivel veszélyes betegségek (sárgaláz, malária, encefalitisz stb.) kórokozóit terjesztik el szíriánszállak. A szűnyogok legjellemzőbb szerve a száró-szívó szívszerv, a hosszú láb és csáp. A vér csapolására képes szívóka a szárószertékből, a csőszérű felső ajkából, a garatból, a páros fogazott rágókából és állkapocsokból áll. Szűrőskor az alsó ajak hátra-hajlik, és szinte ráfekszik a bőrfelületre. A gazdától folyadékot (legfőképpen a vért) a szívópumpaszert, ellátó bécisatorna segítségével szívják fel, majd továbbítják a bélbe.

Érdekes megfigyelni a testintra szálló, táplálékra éhes növényi szűnyogok viselkedését! (A jellegzetes tollas csipjűkről könnyen felismerhető hímek ugyanis képtelenek a „csípésre.”) A szabadban (fűves, bokros, fás, nádas területeken) tartózkodva jól észlelhető a szűnyogok muzsikáló hangot hallható szűnyog közeledése. Az elcsendesődő hang után hamarosan érzékelhető szúrás jelzi a pontos landolási helyet. A csapsz testrészeinkre települő állat ormányával tapogatva válaszítja ki a neki legmegfelelőbb szúrásipontot a hőmérsékletet, szagot, ízt, hajsziálér elhelyezkedést egyaránt érzéklni képes szervei segítségével. A rövid kereső, tapogató mozdulatot hamarosan követi az injekciós szúrás, amely a jellegzetes „csípő érzést” váltja ki bennünk. Szívókját még a vékonyabb ruhán át is képes használni! A hajsziálérhez juttatott szívszerven át tankolja meg potrohát, amely jól láthatóan duzzad meg a zsákmanoyolt vértől. A néhány napig emésztett ételmet — ha újabb alkalom adódik — ismét vadászattal pótolja. A hajsziálerekig behatoló száró szervet át juthatnak be a már említett kórokozók, ha a szűnyog elütte fertőzött élékényből táplálkozott. A csípés után keletkező viszkető érzést a szűnyog nyála, illetve a nyállal bekerült egyéb idegen anyagok váltják ki bőrünkben, sokszor babszemnyi duzzanatok kíséretében. Az egyén érzékenységtől függően igen eltérő erősségű lehet a viszkető érzés. A türelmes elviselés (esetleg ujjbegyűnkkel történő enyhe dörzsölés) javallható, de a körömmel végzett erős vakarózás sokszor egyéb fertőzési forrást jelenthet a megérintett testfelületen.

Ha a szűnyog nem jut megfelelő táplálékhoz (vérhez), növényi nedvek szívásával is fenntarthatja magát, de ilyenkor leáll a pete termelődése, azaz gyakorlatilag szaporodásképtelenné válik. Évente 2-4 nemezedék válthatja egymást 15 napos egyedfejlődési ciklusokban. A nöstények a meleg évszakban 2 hónapig, hidegebb időszakban 8-9 hónapig életképesek (sokan

köztük át is telelhetnek védettebb helyeken), míg a hímek jóval rövidebb életet, mert párzás után hamarosan elpusztulnak. Petéiket változatos helyekre (talajra, levelekre, mohok közé, de leggyakrabban a vízbe) rakják. A víz, illetve az iszapos aljzat ugyanis bőséges táplálékot (algákat, bomló szerves hulladékok) nyújt a melegben hamarosan kikéltől lárváknak.

A vízben élő lárvaik is az ún. légző- vagy trachea-rendszerükkel lélegeznek, így bizonyára a kedves olvasó is megfigyelhette, amint a sajátos mozgású lárvaik a víz felszínére tornászják fel magukat a légköri oxigén pótlására. Egy-egy lárva naponta több száz cm³-nyi vizet szűr át szőrös fejének mozgásával, miközben így hozzájut a vízben lebegő egysejtűekhez, illetve szerves maradványokhoz. Ez a vízhez kötődés a magyarázata az ideci rendkívüli elszaporodásuknak. A kifejlett állatok azután a növényűs helyeken hűződnak meg az erős napsütés elől, míg borult időben és este felőlegesen kezdi meg a többnyire melegevűek vadászát.

Az ízelt csápok tövében található ún. Johnston-féle szervükkel nemcsak a vízpára mennyiségét, de különösen a vérben található nitrogén-tartalmú vegyületeket is képesek már igen kis töménységben érzéklni. Ezért támadják meg magasabban még nappal is a lombokat megmozgató melegevűeket! Érzékelőképességüket a meleg és páradús levegő szinte felkocozza.

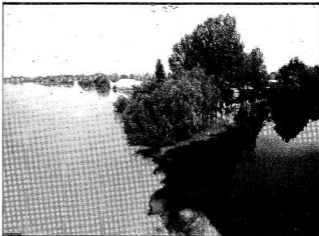
Mit tehetünk a kellemetlen, fakultatív külső élősködők ellen? A forgalomban kapható riasztószereket bőrünkre kenve

pár óráig távoltarthatjuk a kellemetlenkedőket, sőt a ruhára kent ilyen szerek több napig hatásosak lehetnek. Vigyázzunk azonban ezen szereknél, hogy a szempilla széleire, az ajkakra, nyálkahártyákra ne kerüljenek, mert e helyeken erősen irritálók lehetnek. Olvashattunk ultrahangot kibocsátó elektromos készülékekről, amelyek az állat számára kellemetlen hullámhosszú rezgésekkel tartják távol a kellemetlen zimmögőket. A trópusi vidékeken (főként Afrikában) — ugyan igen költséges módszerrel — a szaporodási hormonokat felfűggesztő vegyszerek alkalmazásával jelentősen sikerült számukat csökkenteni.

Irtásukra alkalmas rovarirtószerek széles választékban kaphatók úleteinkben, amelyek alkalmazásukor azonban feltétlenül tartuk be a vegyszer használatára vonatkozó utasításokat, figyelmeztetéseket! Mindenesetre javasolhatók a hagyományos távolítási módszerek: lakásokban a szűnyogháló, szabadban a füstölő illetve a szekendővel vagy leveles növényi részekkel történő legyező mozdulatok. Hasonlóan csapadékos tavasszón és télen a vízben gazdagabb területeken a jövőben is számolniunk kell a kellemetlenkedő két-szárnyúakkal.

Teljes kiirtásuk egyrészt erőn felüli költségeket jelentene, másrészt fontos táplálékforrást (halak, madarak stb.) pótolhatatlan léncszemci eszünk ki, s ezzel szinte beláthatatlan ökológiai következményeket okoznánk környezetünkben.

Dr. Laki Ferenc

AZ IDÉN VÉGRE VOLT TAVASZI ÁRADÁS ISMÉT. AZ ÁRTÉR, GEMENC BIZONYTÁRA ŐRÜLT NEKI. CSAK A SZŰNYOGOK...

A BAJAI ÁLLATVÉDŐ EGYESÜLET JEGYZŐKÖNYVE

(1903-1936) III. rész

Az évenkénti közgyűléseken mindig felkértek egy-egy előadót ismeretterjesztő előadásra.

Négy előadásból szeretnék idézni, mert a bennük foglalt gondolatokat 60-80 év távlatából is máig időszerteknél illetve újra felidézendőknek találom. Úgy látszik az idő múltával az állatvédelem terén nem sokat lépett előre társadalmunk, hiszen még állatvédelemmel foglalkozó törvényünk sincsen.

1910-ben hangzott el Palotai Irén gimnáziumi tanár előadása. Figyelemre méltóan a mezőgazdaság általaküzdő, a sportról, a divattól írott gondolatait és érdekes, hogy az állat-késérlettel kapcsolatos etikai kérdésekről azóta is foglalkoztatják az állatvédőket.

***

"Mint sok szépségszémének, magas sztosz gondolatnak, az állatvédelem eszméjének meg idősre van szüksége, még a művelődésnek általánosabb elterjedéséig kell várnia, míg a lelket úgy át fogja hatni, mint az emberszeretlet gondolata. A mai utilitarizmusért lelkesedő világévezet még nem tud megbarátkozni azzal a szemmel, mely az állati lélek megértését s megbecsülését vonja a maga körébe. Nálvágnak tekintni azt, ha a mindennapi létért való küzdelemben meg az állatokkal is törődünk, holott a sok társadalmi és gazdasági baj még pihenőt sem enged nekünk. Igen, pihenők nincsen, mert munkánk elvégzése után embertársaink ügyes bajos dolgait firtatjuk, politikai problémák útvesztőiben fecséreljük el erőnket, társadalmi válságokkal emelünk fölfeleg, haszontalan fíradószárazságnak a helyett, hogy a természet csodás szépségeinek élvezetétbe merülünk.

Az állatvédelem fennkölt eszméje a madarak etetésével, költőháziókká felléltésével, az állatkínzás elleni védelemmel még nem merül ki. Azzal, hogy néha napján egy koldusnak alkalmazzát juttatunk, a szegényügyet még nem rendeztük.

...

Hazánkban a mezőgazdaságról és mezőrendéségről szóló 1894. évi XII. tc. 57. és 58. szakaszai rendelkeznek a mezőgazdaságra hasznos állatok a hasznos madarak oltalmáról is, mely törvény végrehajtása tárgyában 1901. évi június 1-én 24.655. sz. alatt Darányi Ignác n. kir. földművelésügyi miniszter új rendelkezést bocsátott ki s abban felsorolja mindazon hasznos állatokat, melyeket védeni kell.

És valóban itt van már az ideje, hogy felbrevdünk letargikus álomunkból, álmos semantivésünkéből, mert mezőgazdaságunk nagy fellendülése, felvirágzása és erdőgazdaságunk általakülése, az erdő és bokor irtás, nem különben az odvas fáknak eltávolítása által, egyrészt tömérdek káros bogárnak szaporodását, másrészt pedig sok bogárevő madárnak pusztulását eredményezte.

...

Az állatvédelem sorába iktathatjuk azt a mozgalmat is, mely legutóbb a galamblöveszt ellen megindult. Élő állatokra lövöldözni, melyek nem vadászat tárgyai, már magában véve kegyetlenség. Sportnak pedig legalább is fölöslegess. Igen kevés ókot lehetne felhozni, mely ezt megenyhethetővé teszi. Az országos állatvédő egyesület már régebb idő óta azon fáradozik, hogy a szívtelen sport nálunk megszűnjék. Sajnos fíradószáza nem sikerül annak ellenére, hogy a sajtó is rokonszemesen támogatja az iránt való törekvését. Sőt még ezelőtt a galamblöveszt csak vadászoknak és sport férfiaknak bizalmas magánkörben üztet kevdteles volt, most nyilvános látványosság gyanánt a nagyközönség számára rendezik főuraink a galamblövesztet.

A művelt nyugaton a sport már — lehet mondani — teljesen divattá vált. Csak Monte-Carlo teszi az egyetlen kivételt. Annál inkább töröknek meg a külföldi humanus közönsége azon, hogy Magyarországon, mely a kultúra haladásáért oly nagy áldozatokat hoz, a galamblövesztet kegyetlen sportja nem hogy kivészben nincsen, hanem mind nyilvános látványosság napról-napra nagyobb tért foglal el. Ha a galamblöveszteteket a hatalmas és élkező amatőrökkel szemben az állatvédő egyesületeknek megszüntetni nem is áll módjában, legalább oda fog törekedni s ezt reméliük ki is viszi, hogy e sport maradjon az amatőröknek zárt körben üztet intim mulatság.

A madárhüllőkkel díszített kalapok ellen folyton növekszik a jogos agtáció. Éppen a hűlgyek körében imponázis szervezeteket alakulnak ez ellen a divat ellen, mely nemcsak sérti a finon ízlet hancem jelentékeny közgazdasági hátránnyal is jár. Egyik lapjukban a következő rajz látható. Egy fű kezében egy madárfészket tart apró tojásokkal. A fű előtt egy fiatal lőr hűly áll, arcán a felháborodás kifejezése ül. A nő megszólal: "Nem résteléd és nem sajnálod a fészekráblást — mi lesz a szegény anyával, ha fészék nem találja?" A fű erre azt válaszolja: "Asszonyom, az nem fog többé visszatérni." Honnan tu-

dad?" "Mert ott van asszonyom az Ön kalapján!"

Nagyban foglalkoztatja a külföldi állatvédő egyesületeket a viviseccio kérdése is. Nemzetközi szövetség is alakult a viviseccio, vagyis az élő állatok boncolásának, összemetélesének megakadályozására s a magyar országos állatvédő egyesület is kivészi részét ebből a munkából.

Kétségtelen, hogy a viviseccio az orvosi tudományok és ennek útján az emberiségnek becses szolgálatot tett és tesz ma is. Ez előt a tény előt az állatok jogainak véddői is megakadályozni igyekeznek, méltán megkövetelhetik, hogy a viviseccio és általában élő állatokkal való kísérletezés csak is az orvosi tudomány fejlesztésére hivatott egyetemek és főiskolák illetékes szakértőinek legyen megengedve; tanulók avatalan dilettánskodásának az állatok ne legyenek áldoztatva vizsgálattal. A viviseccio ellenzői ismételve hangoztatják annak szükségességét, egy e művelet annak kellő korlátozása érdekében nyilvános felügyelet és ellenőrzés alá helyeztessék. — Angliában már 1876. augusztus 15-én törvényt hoztak, mely az állatokat ily értelemben védelmébe veszi. S bár a korlátozó törvényes szabályok élgyé szigorítak, még is nem régen a viviseccio ellen irányuló tömeges körvny került a parlament elé 400.000 aláírással! — Solange francia fő és állatbarát, akinek az állatok élveboncolása ellen irányuló színtájkéja 1905-ben Parisban élő is adatot, most több évhátrájával egyetértő törvényjavaslattal készült, melynek célja volna, hogy a viviseccio a mérhatatlanul szükséges határok közé szoríthatassék és az állatoknak az élveboncolás céljaira való elutaljonítása szigorúan büntetessék." ***

1900-ben Fehérvári Dezső olvasta fel gondolatait "Az állatvédelem modern feladatai" címmel.

"Korunkban, mely szinte féltelmetesen belemertült a lélektelen gépek alkotásába és a legváltozatosabb téren való felhasználásába, mely természetellenesen emeli a bábeli palotákba épült utakat sorát, valósgos kultúra-javító hivatást tölt be az olyan egyesület, minő a mi nyünk; az állatvédő egyesület.

Mint minden intézménynek, az állatvédelemnek is másfajta, újabb, szélesebb körű feladatai támadnak az idő kölymában. A mi XX. századunkban már sokkal nagyobb és fontosabb feladatai vannak, mint amennyit ez a szó: állatvédelem önmagában kifejez. Maga a szó kifejezi az állatoknak megpolitalmazását az éhségtől kímálástól, oktalan pusztítástól, stb. efféléktől. A modern állatvédelem meghagyja a mozgalom nevét, mellyel megindult, de már sokkal többre irányul figyelme, természetesen megtartván említett (előbbi kö-

telességét), mint a megalakulás stádiumában.

...a természettudományos állatvédelemnek lényege a következő:

Az emberiség fennállása óta mindig megfigyelés tárgya volt az állatvilág. De az állatvilág megfigyelésével kapcsolatban foglalkoztak az ember problémájának a megoldásával is elkeveredett viták után a mai újszólóval ellentétben elfogadott nézet szerint az ember a teremtés koronája, a legkérdésesebb lény sem más, mint az állatvilág leszármazottja. Továbbá a fejlődéstan tudományának legújabb álláspontja az, hogy minden állat — tehát az ember is — a fejlődés folyamán keresztül megy gyors egymásutánban tetemes ugrásokkal mindazonk a fejlődés fokokon, melyeken az egész törzs keresztült. Vagyis az ember magzati fejlődése korában az egysejtű állat stádiumától kezdve végigmegy az összes állatoké fejlődésének fokozatain. És itt ennél a tételnél számos adat lehetne felsorolni a természettudományok köréből amely az ember és az állatvilág közötti összefüggést bizonyítja, de ez alkalommal nem lehet az célunk.

Ha igaz a tétel, hogy az emberiség az állatvilág leszármazottja, úgy következik igaznak kell lennie annak a tételnek is, hogy az állatvédelem egyenesen kötelessége minden józan gondolkodású embernek. És itt bukkan fel a modern állatvédelem második feladata: az állatvédő egyesületek tagjainak természettudományos képzése. Mert igaz állatvédő csak az lehet, aki természettudományos ismeretekkel rendelkezik. Be kell hatolnunk a természet misztériumaiba; akiket hivatásuk ekként a természettudományoktól, legalább szórakozás, lelkük nemesebítése céljából foglalkoznak azokkal, de az állatvédő egyesületek is tarthatnak népszerű természettudományos előadásokat tagjaik számára.

Éannek tudtós haszna lesz; 1. nagyobb öntudattal szőllhatunk sikra az állatvédelemért; 2. mivel az ember az állatvilág leszármazottja, a természettudományos ismeretekkel közelebb jutunk saját önünk problémájának megértéséhez.

Röviden összefoglalva az elmondottakat, melyek az újabb állatvédelmi elméleteknek mintegy lényegét alkotják, két pontban sűríttem össze; 1. Az állatvédelemmel foglalkozók bővítsék ki mennél nagyobb körre az állatvilágra vonatkozó ismereteiket, mert csak így lesz működő-sük természettudományos és nem ötletszerű vagy érzélgős; 2. A természettudományos vizsgálataok megismert állati tulajdonságokat, képességeket vonják bele az ember munkájának körébe, hogy ekképpen az a kapcsolat, mely az ember és az állat között fennáll a közös leszármazás alapján, szorosabbá váljék úgy az ember, mint az állatvilág előnyére.*

1915-ben "Állatok a csatatéren" címmel tartotta meg felolvasását Palotai Irén. Még nem tudhatta, hogy három év múlva lesz csak vége az világháborúnak, és már egy év eltelével is milyen megdöbbent tapasztalatokról számolnak be előadásának sorai.

***

"Elmentek fiaink a harcba, de elvitték nélkülözhetetlen állataikat is. Az élet székelt, dologtevő napjai minden pillanatban bizonyosságot adják mennyire rászorul a gyenge ember az erősebb állatok testi erejére, de tán sohasem érezte jobban ezen szükségletet, mint most, mikor nem csupán jóléteiről hanem egyenesen létekérdéséről van szó. Mi lenne belőle, ha nem használhatná lovait, hány sebesült veszne el nyomorultak egy bokor tövében vagy valami rejtett zugban, hová életösztönét követve megszökték erejét vesztett testét, ha nem szegődött volna szolgálatába hűség kutyáit, melynek számtala odavezeti segítő embertársát? Megbecsülhetetlen szolgálatot teljesít a harcúterem két állat.

A lo kettős szolgálatot teljesít a hadi-velőzetben. Vagy mint hátsó lo hordja gadját, a délece huszár s osztozik annak végtetőben; vagy mint teherhordó szolgálja a csapatokat. Hűségösen teljesíti mindkét feladatát.

***

A teherhordó lo igába fogva húzza a nehéz ágyút hegyen völgyön, úrkon bokron át, vagy mint a katonai vonatok mozgó eleme végső erejét is megfeszítve emeli ki a sírből, kátyúból az élelem és lőszerszállító kocsiakat. Hatalmas élelmező oszlopok vonulnak a csapatok felé; lassan ütemesen gólnak az áfázott úton.

****

A könnyebben megsebesült lovakról csak úgy nem feledkezünk meg a hadi egészségügyi, mint a harcoképtelenné lett emberről. A humanitás az emberiség gondolkozás, mely az állatokat is gondozásába vette, eljutott a vad csatamezőkre is. Összegyűjtik a megsebesült hősöket és lökhérváznak gondos ápolással csillapítják az arra hivatottak fájdalomait, szakértő kézzel költöztetik be sebesült testrészeit, igyekeznek megmenteni őket az életnek s minél rövidebb idő alatt helyreállítani. Hadikórházak nem hiányoznak hazánkban sem s az Országos Állatvédő Egyesület kivette részére tekintetben is ha másként nem is, leginkább úgy, hogy pénzüdemány, takarék, érzékeltető, erősítő, tüpölő és kötszerek gyűjtésével könnyítette a kórházak fenntartásával hazánkra nehezéd terheket.

***

A kétség kívül nagy német nemzet, amelynek anyagi jólétére és intelligenciájára épnygy, mint az ég áldásával bőfőgezen elhalmozott hadműveleteire különösen büszke rokonszenvvel irányítjuk szó-

vetséges hű érzelmeinket, hadügyminisztériuma az állatvédő szövetségnek részére rendeletet adott ki, mely szerint a megsebesült lovak, ha az életnek többé meg nem menthető, lövessenek főbe, miáltal a legrovidebb úton szabadulnak meg szenvedéseiktől. Igaz, hogy nálunk hiányzik ezideig hasonló irányú rendelet, de nem akarjuk hinni, hogy hazánkiai megfigyelőinknek a humanitas parancsoltja kötelességekről.

Általánosan elterjedt nézet, hogy csak a lovak az igazi hadiállatok s mellettük egyéb háziállataink szerepe nagyon alárendelt. Pedig a dolog tényleg nem így van! A szemünk láttára lepergő borzalmas színdjáték arról győz meg bennünket, hogy hűséges házúrónk, ragaszkodó kutyánk is mind előkelőbb és jelentősebb helyet vív ki magának a csatában gazdája oldalán mellett.

A kutyák legfőbb szerepese kétségkívül azon hűséges kötelességérzetben domborodik ki, melyly a csatamező zugaiban elrejtkezű sebesülteket keresik meg. — Csata után mikor az ágyúk velőzetző bömbölése, a gépfegyverek ideglő katópása és a kézpuskák gyilkos sortűze megszűnik, a vöröskeresztes egészségügyi katonák átkutatják tüzetesen a csatamezőt, hogy az életben maradt harcoképtelenek segítségét nyújtsanak. Emberszeretettel fakadó munkájukat azonban rendszeren csak éjjel végezhetik, meg aztán szinte lehetetlen az órási terjedelmű csatateret megtalálni minden sebesült, kik bokrokban, gödrökben, sziklatrétegekben, barlangokban bújtak meg vagy az erdő mélyén fekszenek s kénytelenek volnának segítség nélkül nyomorultan elpusztulni.

Ilyenkor, mikor az emberi ügyesség és kötelességűdés felmondja a szolgálatot, a kutyánknak finom szaglóérzéke nem csalt közik, kiségti az emberi tehetetlenséget az állat életmentő lesz. Annyi bizonyos, hogy sok ezer sebesült került eddig is kutyák révén gondos ápoló kezébe. És így sok szülő gyermekét, sok felféjt és sok gyermek atyját köszönheti tisztán hűségű állatunknak a kutyánknak.

Nem megvetendő szolgálatot teljesítenek a csapatok elé előretolt előőrök kutyái sem. Elkísérik a harcokat a veszedelmes örálomásokra és ott velük születtek tehetségükkel foga sokkal előbb felismerik a veszélyt, mint galájkuk a legmegfejtettebb figyellem mellett is. Ilyenformán szolgáltaok itt életmentés.

***

Rövidke ismertetésem valószínűleg megvilágítja némiképp azt a szerepet melyt a békes időben segítőársaink a népek nagy csatamezőin betöltenek. Hogy valóban milyen szolgálatot tettek katonáinknak, majd csak akkor fejtethjük meg, ha elnélmű a fegyverek rettenetes csatogása, ha áldásos béke kiterjeszti föltünk

védő szárnyait s nyugodt elmével mérlegethették a nagy idők eseményeit."

Meggyőződésem, hogy keveset tudunk a madárvédelemről. Hérines I. sván III. évfolyamos tanulmányokból előadásból gyakorlati tanácsokat kapunk "A madaraink védelméről" (1928). Ma vajon szintén ilyen felkészültek a tanuló jelöltek ebből a témából?

***

"A folyton fejlődő kultúra épp azon helyektől fosztja meg madarainkat, hol azoknak legjobb fejlődési helyük volna. Ebből ugyebár az következik, hogy kultúránk fejlődése ártalmára van madarainknak. Ugyanis airtalanul növekvő erdőgazdálkodás folyik, azóta az odvas fákat nem táruk az erdőben. A távirópián kifészeztet drótok sem egy madárnak okoznak már veszést. Nyilvánvaló ebből, hogy kultúránk fejlődése ártalmas madarainkra és, mivel kultúránk előrehaladását, sem más irányba terelni, sem megakadályozni nem tudjuk és nem is lenne célszerű; gondoskodnunk kell olyan helyekről, melyek az erdő odvas fáit, bokrait helyettesítsék és madarainknak lakást biztosítsanak.

A madárvédelem nemcsak esztethikai, etikai és anyagi szempontból kell gyakorolni, hanem azért is, mert a törvény előírja. Többek között az 1879. LX. tc. 86. §-a a madarakkal való durva bánásmódot kihágásnak, kínzásnak minősíti, mely kihágás 8 napi elzárást és 200 forintig terjedő pénzbírságot von maga után.

Ezek után tudva, hogy a madárvédelem kötelességünk, nemcsak humanus szempontból, hanem azért is, mert a törvény előírja; ismervé a madárvédelem történetét, tudva, hol és miként szerepeltek meg a szükséges ismeretek, felmerül az a kérdés, miben áll tulajdonképpen a madárvédelem. Térjünk át tehát a madárvédelem gyakorlati módzataira és ezeket ismertetésére. Hatfős védelemben csak azokat a madarakat részesítjük, melyek nálunk és különösen hazánk közelében tartózkodnak. A gyakorlati madárvédelem terén két dolgot kell figyelembe venni:

1. biztosítani kell a madarak létfeltételét és

2. szaporodásuk lehetőségét előmozdítani.

Arra törekedjünk, hogy madaraink eledelet, táplálékot találjanak, ha szükségét szenvednek s alkalmat kell adnunk nekik a fészkelésre, ha hiányában vannak. Az etetéssel a madarakat azon helyhez szoktatjuk, ahol hasznát és élvezetét nyújtanak. A madarak táplálékosa terén különösen eredményes munkásságot mutatott fel Közszegen az "Országos Állatvédő Egyesület" főnöke, mely annyira félkora a madárvédelemet, hogy a múlt téli rendszeresen 75 etetőből kaptak enni a madarak. ... De miért megyünk mi ilyen

messze? Hála Istennek városunk is szép előhaladását tett az utóbbi években ezen a téren. És kinek köszönheti városunk a madárvédelemet. Előszörban annak, aki fadradságot nem ismervé gyűjtött a madaraknak. Kiss Á. József tanítóképző-intézet tanár úrnak. Hála Istennek megértő szívekre talált az intézet ifjúságában és ennek az lett az eredménye, hogy városunkban is körülbelül 60 madáretetőben rendszeres etetés folyik. Az etetők zöme természetesen az intézetek területén és főleg a tanítóképző kertjében van elhelyezve.

A madáretetést ősz végén kell kezdeni és addig folytatni míg védeccinek a mezőn táplálékot nem találunk. Igazán fényes eredményt csak úgy lehet elérni, ha nemcsak egyesek etetnek, hanem nagy területen sokan és egyöntetűen. Az etetőket bokros sűrűségbe, fák s ha lehet víz közelében állítsuk föl és védett helyen. Az etetők különböző fajait felsorolni nagyon hosszadalmas lenne, ezért általában csak azt jegyezzük meg: a madáretető olyan legyen, hogy a víz ne essék bele és a madarak esetleges üldözők elől könnyen menekülhessenek. A madáretetőt úgy szögessük a fára, vagy állítsuk föl, hogy annak nyílása délkeleti irányba legyen és feltétlenül merőlegesen függjön; továbbá az ajlára rögzítsük vagy táskés ágakat kell kötni, hogy a madár csak hozzá ne férjen.

A fészkelőtípusa ugyanolyan lehet, mint az etető, csak a bejáró lyuk ne legyen nagyobb, mint a madár teste, nehogy a madár ellenségei annak fiát vagy tojásait elrabolhassák.

Ezzel a madarak létfeltételének és szaporodásának két legfőbb eszközt ismeretttem, most még csak néhány szóval akarok megemlíteni a madárterjesztés két fontos eszközeiről. Ezek egyike a fásítótetvények kultiválása, másik a madarak napja.

Az ültetvények létesítését már régóta hangoztatják, mégpedig bogycsörjéket, melyek megfelelően nyese, természetes fészkelőhelyül kínálkoznak.

A "madarak napja" legjobban Amerikában dívik és abból áll, hogy az iskolákban évenként egy-egy napon ünnepély keretében a madarakról emlékeznek meg. A madarak napjának intézményét hazánkban a közszegi állatvédő egyesület honosította meg és azóta minden iskola, természetesen az elemi iskolák, májusban szokták megartani. Tiszelt hallgatóság, mint nemcsak lelkek, bizonyára előmozdították ezen ünnep megtartását. Mert akár leányok, főlegyet, daloskór, ifj. egyesület meg madarak napján kirándulva ünnepelni, hiszen mindnek a tagja nemcsak-lelkek, gyönyörködni fog. A jazz zenével mindig szebb a madárval s ha az gyönyörködött és szórakoztat, ez szászor inkább."

Jász Anikó

SZIKLÁT VÁJÓ VÍZCSEPP

A szikla hatalmas és kemény. A víz-csepp kicsi, jelentéktelen, de kitartó munkával kivájjja, szétporlasztja a legkeményebb granitot is.

Több évtizedes ismeretségünk, közös munkánk alatt számtalanszor eszembe jutott ez a hasonlat, mikor tanúja lehettem annak, ahogy Miskolczi Ferenc küzdött a könnel is keményebb emberi közönnyel, nemtróddomsággal. Senki meg nem tudja mondani, mi minden köszönhető neki a város kulturális életében.

A fiatal festő, akinek fényes művészi sikereket jósltak, több éves külföldi tanulmányút után visszatért Bajára, tanfátsz vállalt, és csak szabadidejében vehetett ecsettel vagy vésőt kezbe. A maga sajátos módján egyre nagyobb szerepet vállalt a város művészeti életében. Nem volt nyírázó, "mozgalmas" típus, de ott volt mindenütt, ahol lendíteni lehetett valamit. Közben pedig szép csendesen mondogatta elközelését. Előbb-utóbb valakiben megfogant a gondolat, s egyszer csak — esetleg saját ötleként — az is hangzott. Feri bácsi nem haragudott a págiámtól, sőt: most már az illekre hivatkozva terjesztette a tervet.

Így történt ez a Képtár alapításával is. Addig-addig ismételték, hogy Baja megérdemelve egy Képtárat, míg Oltványi Imre — aki akkor már neves műkritikus, művészeti író és bankember volt — fel nem ajánlotta magángyűjteményét. A város kénytelen volt megteremtteni az anyagi feltételeket, egyrészt mert éppen elég támadás érte már a Déri-gyűjtemény Debrecenbe kerülése miatt, másrészt a közvélemény már igényelte. Letrésztelt a Képtár, mellette — egyrészes vezetésével, de külön intézményként — a múzeum, de a közudatban így rögzült, hogy az alapító Oltványi Imre volt. Feri bácsi pedig, mint képtárfelügyelő, Oltványira hivatkozva beszélt rá a kortárs művészeket, hogy ajánldékaikkal gyarapítsák a gyűjteményt. Két évtizeden át szinte képletessé tiszteletük mellett végezte a gyarapítást, leltározást, kiállítások rendezését, s a többszöri vezetőváltás mellett ő jelentette a folytonosságot, az állandóságot. Mikor 1954-ben átmenetileg egy másállású tiszteletűs került a múzeumhoz, a minisztérium — jellemző módon — egy kétsoros levélben közölte vele, hogy a továbbiakban nem tartanak igényt munkájára. Egyetlen köszönő szó nélkül Feri bácsi nyelt elcsúsz, s további évtizedekig — most már tiszteletű nélkül — ugyanúgy végezte művészeti teendőit, mint korábban, egész addig, míg egészségi állapota engedte.

Nagy István halála után özvegye — Marcza néni — mintegy 50 képet ajándékozott a múzeumnak. Gyámfantom, hogy ebben is volt Feri bácsinak némi szerepe. Már az 50-es években, mikor a Vojniciskúria még Művésztelep volt, mondogatta, hogy ott kellene megcsinálni a Képtárat. Őszintén szólva, akkoriban a Nagy István képeket még nem sokra becsülték. Csak mikor a Magyar Nemzeti Galéria megrendezte nagy kiállítását, és főigazgatóhelyettese, Solymár István megírta monográfiáját, akkor nőtt meg az érdeklődés irántuk. Solymár István halála Feri Bácsi tervét, megígérte támogatását. Ettől kezdve már erre hivatkozva lehetett tervezgetni mindaddig, míg a városi és megyei vezetési és megmozdult, s több lépésben, 1985-ben megnyitották a Nagy István Képtárat. Solymár István sajnos nem érte meg ezt a napot, és csak kevesen emlékeznek arra, kiől indult el a kezdeményezés.

Ő hozta létre a Szakmaközi Bizottság éljeze alatt működött Művelődési Bajai Barátaink Körét, melynek rendezvényein országos nevű szakemberek tartottak előadásokat művészeti és tudományos kérdésekről.

Az szinte természetes volt, hogy a közös kiállításokon egy-egy időszakosabb művészeti kedvéért az ő képei kerültek mindig a legkedveltebbek falra. De hogy mennyire őszent volt, még saját művészi és anyagi hátrányára is, azt két

szobor története példázza. Amak idején ugyanis Miskolczy Ferenc szobroterve nyerte el a Jelky pályázatot. Elmesélte Medgyessy Ferencnek, hogy megbízta a kivitelezéssel, de mikor látta, hogy barátjának is kedve lenne hozzá, átengedte neki. "Gondoltam, miért ne legyen ezért a pénzért a városnak egy Medgyessy szobra" — emlékezett vissza évtizedekkel később. A szobor, ahogy ma látjuk, Feri bácsi elképzelése szerint készült, hisz a város ezt rendelte meg. Hasonló módon adta át a tanítóképzési bási emlékmű kivitelezését is. A leleplezőskor megjelent újságcikkekben olvastam, hogy a szobrot Miskolczy Ferenc készítette. Rákördöztem. "A megbízást lényegesen én kaptam. Mutattam a tervet Medgyessynek, mondta, hogy neki éppen van egy olyan kőve, amiből kifárgatható, szívesen megcsinálná. Így aztán átadtam neki, csak lényegtelen módosítás történt, mert a kő úgy adta ki".

Kis kőszobrait ide-oda helyezik, Tűr plakkját a szülőház falán ugyancsak eldugták.

Sok évtizedes munkáját honorálta a város, amikor díszpolgárává választotta, s ez az elismerés talán gyogyír lehetett azokra a sebekre, amiket kapott, de amikről sosem beszélt. Május 15-én, 95 éves korában távozott közülünk.

A városkép nincs többé, de a sziklába vált nyoma örökre megmarad.

Solymár Ede

KÉTEZER SZÍNES FÉNYKÉPFELVÉTEL BAJÁRÓL

(Portrévázlat Pump Károlyról)

"Baja az én szememben és szememmel mindig is egy igazi gyöngyszem volt; ezért is hivatkoztam úgy, hogy a város 300 éves évfordulójára, 1996-ra elkészítenék és ajándékoztam átadom ezt a könyvet, amely megmutatja, hogy hogyan látom én ezt a várost."

Szép feladatot és szakmát, mert 21 éves koromig itt életem ebben a városban, melynek valószínűleg szerelmese volt a nagyapám, és dédapám is. Dr. Pump József, aki maga is fotós volt. Lehetne nekem a Felső-Bácska-i városok az emlékeim őrá, de mai valószínűleg is érdekelne.

Égy vall szülővárosáról Pump Károly fotóművész, aki húsz évvel ezelőtt ment el Németországba, ahol jelenleg is él. Műhelyében élőképek a reklámfotográfiai Mesteriskolát. Eddigi 500 pályafutása rendkívül mozgalmasnak alakult. Dolgozott sokfelé, de a többit — 14 éven át — szabadidő volt. Bejárta a világot. Amerikai felvételeinek egy részét már láthatjuk Baján, 1988-ban a Tűr István Múzeum kiállításán, amely édesapja emlékének szentelt közös kiállítás volt. Már akkor is feltűnt, hogy tájékozott milyen magas fokozaton, mennyire szuggesztíven tudja továbbadni a nézőknek. Régebben rendszeresen részt vett különböző kiállításokon egész Európában, de ma már ritkábban kélít anyagot a különböző pályázatokra. Tagja az UNESCO Képművészeti Szövetsége (Plinius) valamint a Frankfurt-i és München-i Képművészeti Szövetségek, de kezdezték tagja volt a bajai Duna Fotóklubnak is. Jelenleg munkahelye a németországi Maulbeier Studio, amely a reklámfotózás területén ma egyedülálló Európában. Pump Károly itt a csendfotók specialista. Mindennapi munkája mellett most szellemi energiájával, művészi kreativitásával teljes egészében az első színes bajai fotóalbum megalkotására törekszik.

Két és fél év leforgása alatt mintegy 2000 felvételt készített a városról és közvetlen környezetről. Még további munkái, összesen 3000 felvételt szeretne kiállítani azt a kb. 80 darabot, amely nélkülözhetetlen reprezentatív városunkat. Egy nagyon igényes, szép album van születésben, egy olyan, amely még a leggyökeres bajaiaknak is felbecsülhetetlen értékű városképekkel szolgálhat majd. Az előkészületek tehát folytak és a képek egy része tavaly szeptember elején, a Városháza rendezett egy napos bemutató kiállításán már látható volt, éppen a szülővárosi vendégek látogatásakor. Felvetődött ugyanis annak a lehetőség, hogy testvérvárosunk anyagi segítség nélkül a kiállítást megjelentetéséhez. Egy ilyen színes fotóalbum kiadása nagyon sokba kerül és pénzügyi gondokkal küszködő városunk egyelőre bizonytalan, hogy nem tudja majd felvállalni ezt a szép kezdeményezést. Természetesen kívánatos lenne, hogy tehetségesebb vállalatok, újságok és egyéni vállalkozók is felsorakozzanak az ügy mellé. Hamarosan létrejön az alapítvány, amelynek segítségével romlóképesen biztosított lesz a könyv megjelentetésének anyagi fedezete.

Dr. Kapcsányi László vállalta el a bevezető megírását. Már kész a könyv kivétel tervé, ún. "makettje" is. Az eddig elkészült felvételekből szelektál 4 színes képeslap már kiadásra került, amelyek a Bácska Arháza előtti újságírás helyén tekinthetők illetve vásárolhatók meg.

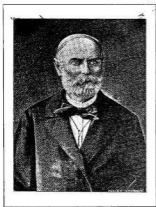
Schmidt Antal

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

Czirfusz Ferenc

(1827-1901)

A Kisalföldi peremén, a Bakonyalján, a pápai járásban lévő Lovászpatonáról származik. Apja ott élt tisztes polgárként, az uradalmi kovácsmesteri foglalkozást űzte, akinek legkisebb fia volt. Korán övezgésre jutott anyja egyedül, nehéz küzdelmekkel nevelte fel öt gyermekét.

Az 1827. május 31-én Lovászpatonán született CZIRFUSZ FERENC — aki négyéves korában jutott árvárságra — az ugyancsak a pápai járásban lévő Ugodon kezdett elemi iskolába járni, amelyet akkor a környéken a legjobbnak tartottak, majd Pápa. Feltűnt szorgalmával és jó magaviseletével, tanítói kedves tanítványává vált. Édesanyja papnak szánta, ezért gimnáziumba iratta, amelyet Pápa és Szécsényfehérváron végzett el, a filozófiát pedig Szombathelyen tanulta. Kitarított szorgalommal végezte iskoláit, hamar megfogalmazódott lelkében az önállóságra való törekvés, így a korafélt, jó magaviseletű, szelíd természetű, de életről való diákok — aki képes volt önfenntartásról is gondoskodni — hamar magára vonatkoztatni a felismerést.

1847-ben Tóth János Vanyola község plébánosa a tehetséges, jó tanuló ifjút a

veszprémi papi kurzusra vezette, de nem vették fel. Lehetőség, hogy azért, mert a 80 pályázó közül csak nyolcat vettek fel, és elképzelhető, hogy oka lehetett gyenge testalkata. Célját nem érte el, elkecsereedett. Hiába bízta a jóóságos Schmodig kanonok: "Ne búsulj öcsém, ebben inkább Isten újját lásd, hátha a világi pályán nagyobb boldogság vár rád."

Visszament Szombathelyre, ahol a bölcsészeti második évfolyamát hallgatta, mind az ideig, amíg a 48-as eszmék el nem jutottak oda és a diákok gyors cselekvéssel felsaptak honvédnek. A csekély fizikai erejű Czirfusz április elején Csány László nemzetőri csapatába került Szombathelyen, aki megbízást kapott a nyugat-dunántúli zavarások felszámolására, majd a Dél-Dunántúli királyi biztosságként a Dráva-mellék hatékony védelmét szervezte meg. A Dráva melletti táborban a testleg gyenge ifjút a mocsárláz annyira megkínozta, hogy a december elején tartott általános sorozás alkalmából a sorozóbizottság a katonai szolgálatra véglegesen alkalmatlannak találta.

1848. December 8-án a pápai, ugodi és deveszeri Eszterházy uradalmak kormányzója, Bezerédj Mihály unokáinak lett nevelője Pápa. A fiatal nevelő a család jelentős megelégedésére oktatta Bezerédj Ödön és István tanítványait 1852. Szeptember 1-ig. Maga is sokat tanult, látott, hallott és tapasztalt ott, hiszen a hazs sorskérdésin aggodalmat érző, bizakodó hazafiak többször tanácskoztak az elkelő házbán, konok kitartással küzde a függetlenségért, s néha írásoknak is felkérték bizalmasabb levelezéseik, jelentéseik stb. intézésére. Ennél a családnál eltöltött majdhogynem négyesztendői nevelősködése a hazafiként érző ifjú tevékeny hazaszeretetének megőrzésében is szerepet játszott.

Abban az időben Bécsből is menekültek családok a pápai Bezerédj-házba. Így pl. az egykori palánki járásban lévő Dunacsébről Bezerédj Miklós — aki a Bács-Bodrog megyei nemzetőrségi parancsnoka volt — Bajáról Horváth Péter-nél látta meg és mások.

Czifusz úgy került a Dunántúrról Bajára, hogy amikor a Habsburg-hatalom létrehozta a Szerb Vajdaságot, a Temesi Bűnség, mint önálló katonai tartományt, a megyei és a város ügyeit a Temesváron székelő helytartótanácson intézték. Felhívásukra 1851. augusztus 2-án Baja város tanácsa úgy döntött, hogy a bajai királyi nagy gimnáziumot városi fenntartású, nyolcosztályú, katolikus jellegű főgimnáziummá fejlesszi, s a tanári állásokra pá-

lyázatot hirdetett. Erről a jeles képzésé-gű ifjú a Pápára menekült bácsiai családoktól értesült. A nyilvános pedagógiai pályára lépni szándékozó Czifusz szerencsésen folyamodott a bajai állás elnyerésére. A temesvári helytartótanács 48 pályázó közül választotta ki, és 1852. szeptember 16-án tanári állásban megerősítette.

A bajai főgimnázium a múlt század ötvenes éveiben és a hatvanas évek elején — jeles tanárai révén — az ország legjobb gimnáziumai közé tartozott. A tanulók száma évente 400–500 között váltakozott. Ebben az intézetben tanárkodott 18 évig. Tanította a magyar, latin, görög nyelvet, a földrajzt és történelmet, de szűkesebb esetben az ének rendkívül tárgyát is, az egyházi énekek betanítása érdekében.

Baján, az akkori Vojvodinában a kiváló tanári testületre — akik a nemzeti ügy mellett álltak — nehéz feladatok vártak. Illetv viszonyok közepette felismerte feladatait és példászerűen járt el hazafias kötelességét teljesítésében is, tanártársai-val együtt.

A németesülő törekvések olyan követeléseket támasztottak a tanárokkal szemben, hogy német nyelven tanítsanak, azonkívül ezen a nyelven vezessék az iskolai jegyzőkönyveket és más dokumentumokat. Sőt! A világi tanároktól azt is elvárták volna, hogy leborotváltsanak szakállukat stb. A tantestület ellenszégült, kijelentette, hogy a kívánásoknak nem tehetnek eleget, mert a tanulók magyar ajkúak, a tantárgyakat németül meg sem értik. A jegyzőkönyvek és dokumentációk tekintetében pedig úgy foglalkozni állást, hogy azokat egy tudományokkal foglalkozó intézetnek latinni kell vezetni. A férfias, úri előjognak is tekintett szakállviseletüköz is ragaszkodtak. Az engedelmesség kihátása az lett, hogy gróf Coronini, Sokcsevics, majd Bogot de saint Quentin szerb vajdasági katonai kormányzó megrovásban részesítették a tanárokat és fenyegetően sürgették a németnyelvű tanítást.

Temesvárról Mannheim iskolatanácsos Bajára jött, hogy megfigyelje milyen nyelven beszélnek a tanulók játékos tevékenységükben, a városi közterületeken stb. Minden valószínűség szerint tapasztalatairól jelentést tett, mert a kormányrendelet nem méltányló tanárokat — Czifusz Ferencet és Szarvas Gábot — hivatalosan megintették. Az első magyar nyelvű bajai helyhatóság szerkesztő főgimnáziumi tanárokat (Kolmár Józsefet és Klamarik Jánost) írásaik nemzetbészítő, hazafias hangvétele miatt

többször megintették, majd elbocsátották.

A hazafias érzelmű tanárok küzdelme még nehezebbé vált, amikor a tantestületből hárman a német tanítási nyelv mellett foglaltak állást. Kissé enyhült a helyzet 1860. október 20-ától az úgynevezett "Októberi Diploma" kibocsátásával. Az önkényuralom átmeneti visszatérésekor évei alatt — a provizorium szakaszában (1861–1865 között) — ismét megújodtak a vádaskodások.

1865. májusában — Pálffy helytartó Budán tiukos utasítással — feladatta tette a főigazgatók számára, hogy a történelem-tanárokat kísérjék figyelemmel, mert Kossuth szellemében tanítják a történelmet. Feszli Károly főigazgató 1865. májusában ezért Bajára jött és meghallgatta Czirfusz egyik óráját, aki éppen II. József uralkodásáról beszélt, de nem a kormány elközelése szerint. Az óralátogatás után az ellenőrző nyomban kijelentette, hogy ezért feleljen.

Czirfusz 1865. július 12-én főgimnáziumi képesítést igazoló tanári vizsgát tett földrajzból és történelemből és ugyanezen évben, november 11-én megszerezte az ügyvédi diplomát is, mert jogi tanulmányait magánúton Pápan végzte. Tanárkodása mellett ügyvédi írodát nyitott, ügyvédi praxist is folytatott — egészen 1870. július 8-ig —, felkészülve arra, ha esetleg a kellemetlenkedő tanári állásától váratlanul megfosztanák, családját el tudja tartani. Rövid idő alatt tapasztalhatta, hogy tanítani és perlekedni nagyon ellentétes dolog.

Nős volt már akkor, a tizedik éve. 1855. november 24-én — 28 éves korában — vette feleségül Baján az 1837-ben váro-

sunkban született 18 éves Szűcs Katalint, akitől 27 évig boldog házasságban élt, felesége 1882. május 28-án bekövetkezett haláláig. Házasságukból két fiú és két leánygyermek született.

A hazafiként érző és cselekvő tanár az ellene folytatott procedúrák, zaklatások miatt meg akart válni a főgimnáziumban betöltött tanári állásától. Ennek lehetősége akkor teremtődött meg, amikor Magyarország első kultuszminisztere, báró Eötvös József 1868. június 23-án benyújtott törvényjavaslatát 1868. december 5-én elfogadták. A népiszkolai közoktatás tárgyában hozott 1868. XXXVIII. tc. ugyanis kimondta, hogy az országban az állam 20 tanítóképzőt és 10 tanítóképzőt létesít. Czirfusz 1870. június 8-án járt a miniszternél áthelyeztetése érdekében. Ezen a találkozón Eötvös megkérdezte tőle, hogy alkalmasnak találja-e Baja várost tanítóképző felállítására és volna-e kedve esetleg ennek igazgatóságát elvállalni. A kitűnő pedagógus és a politikus meggyőzte a minisztert városunk alkalmatosságáról és esetleges kinevezésére is beleegyezően válaszolt. Ezután megkezdődtek a tárgyalások a minisztérium és a város között. Czirfusz — aki akkor már a városi képviselőtestület tagja volt — mozzalmat indítva kezdeményezte, hogy a törvény VII. fejezet 81. §-a értelmében Baját jelöljék ki az egyik ilyen intézet létesítésének helyéül, és város alkalmatlansága, földrajzi fekvése és számos intézete biztosítsák arra, hogy ez ügyben a tárgyalások megkezdődhessenek.

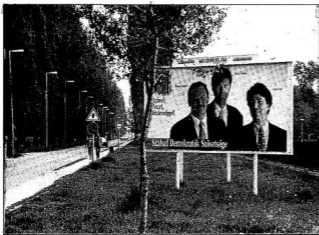
1870. június 19-én Loosz Zsigmond főbíró elnöklétével tartott képviselői ta-

nácsülés eredményeként ezt írásban is kéri. Az erről készült jegyzőkönyvi kimondta bizonyítja, hogy az intézmény állami költségen való felállítását a hozzászólók — köztük Czirfusz is — egyhangyan fontosnak tartották és egyetértésű tükörző, konkrét végzetést hoztak arról, milyen áldozatokra tesznek a létesítésért. Eötvös 1870. július 23-án kelt leiratában megfogalmazta a bajai tanítóképző megalkotásának tényét és az intézmény október 17-én megkezdte működését. Ideiglenesen a csendőrlaktanya épületében.

Czirfusz a pusztá kinevezési okmányon kívül lényegében semmit sem vehetett át az iskolaalapítással. A tanítóképző megalkotásával kapcsolatos összes személyi és dologi ügyekről neki kellett gondoskodni. A tantervet és a rendtartási szabályait is ő dolgozta ki és az igazgató, ügyvéd, a főgimnázium egykori rendes tanára új tanfőúrjaként — pl. neveléstant, oktatótant, neveléstörténetet — is tanított és az igazgató tanácsa elé terjesztette, hogy a tanítójelöltek "mezei, gazdasági-, és kértészettanban is oktatót nyerjenek".

Baja országgyűlési képviselője, Tóth Kálmán külföld segítségével elérték, hogy a város által az igazgatónak átadott vásártér telken Pauler Tivadar, akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából megkezdődhetett az új intézmény építése, amelynek első üteme 1873. június 14-re be is fejeződött. Palotaszerv épületbe költözhetett be, amely az igazgató takarékoságának eredményeként 52 ezer forintért készült el, amiért azonnali jutalomban részesítették. Amikor Trefort Ágoston későbbi kultuszminiszter 1879-ben meglátogatta a tanítóképzőt — Czirfusz akkor már vármegyei tanfelügyelőként volt társaságában — azt mondta: "En még 100 ezer forintért sem tudtam volna felépíttetni..." — és fizetését 400 forinttal felemelte. (A továbbiépítés 1893–1894-ben történt meg a második — keleti — épületszárny elkészítésével, majd a tornacsarnok épült meg 1892-ben, végül az internás 1904-ben, de már mások igazgatósága alatt.)

Milyen tanár volt? Holler Gyula a "Magyar Pedagógiai Szemle" 1887. évi nyolcadik kötetében így jellemezte: "Az I. osztályban, hol kis gyermekekkel volt dolga, szelíden, bizalomkeltően ereszkedett le tanítványaihoz, zsarnok még a felső osztályokban sem volt soha, sőt inkább tanítványaik valamósa szerint, barátja, jóakarója, öngyarló volt az ifjúságnak. A testi fenylést sohasem használta, durva, illetlen kifejezésekkel sohasem élt, indulatos soha nem volt, önmagán uralkodni mindig tudott. Ha magyarázatát a tanulók

A KÉPVISELŐ-VÁLASZTÁS IS MÁJUSBAN VOLT

nem értették, nem mindig a tanulóban keverte a hibát, hanem szigorú bírálat alá vette önön eljárását, s minden tetteiben szigorú körültekintés és higgadt megmondoltság jellemezte. A bifláztatás és a magoltatás iránt valóságos undorral viselkedett, azt mindig kerülte, s ahol csak lehetett, a szemléltetéshez folyamodott. Szóval az életnek, nem az iskolának tanított s ő maga is a megtestesült gyakorlat embere volt. A földrajzot térképével, a történelmet magyarokat és elbeszélés alapján, a nyelveket pedig, különösen a felsőbb osztályokban az anyanyelvet a száraz szabályok mellőzésével, példák és összehasonlított nyelvszét alapján tanította.

Előadásai mindig érdekesek, vonzó és figyelmet keltők voltak, különösen történelmi előadásainál hangja a tárgyhoz és eszméhez mértén ünnepélyes, mulattató, lelkes vagy harcias volt, felhasználta a történethez a görög, latin és magyar klasszikusokat, verseket, regket, emlékeket stb. S az egyes eszményeket, hősök tetteit annyira ki tudta színezi és domborítani, hogy tanítványainak a vére is megpedzsdült be a leleskedve tanultak utáni a bűnt, követni az erényt és szeretni, báványozni életben, halálban ezt a drága magyar hazát!

A közigazgatási bizottságokról szóló 1876. VI. tc. életbelsővel Trefort a tanfelügyelői hivatalokat újjászervezte és az iskolalapító igazgatót Bács-Bodrog vármegye tanfelügyelőjévé nevezte ki.

Huszonnég évig tartó bajai működése után néhéz szívvel vált meg ettől a városról, ahol elévülhetetlen érdemeket szerzett, ahol eszményi hivatászeretettel tanárként működött a fogalmásúdmánál, majd kiváló szervezőképességgel, buzgó városatyaként iskolalapítója és első igazgatója lett a tanítóképzőnek, mely intézmény minőségében egyhangyan elismerést szerzett. Mintaszerű intézetet létesített, s ettől kezdve a népművelés ügyének szentelte életét. Bajai lakosoként közzseretben álló polgár volt, akhez igazodni lehetett, aki tekintélyével irányt tudott szabni a közéletben. Anyira megbecsülték, hogy a városi képviselőtestületbe is beválasztották.

A nagy kiterjedésű vármegye iskolahálózata személyi és dologi ügyeinek intézése, tanintézetek rendszeres látogatása nehéz terhet rakott vállára Zomborba költözésével. Iskolairányítási feladatait jó szervezőképességgel párosult szakértelemmel és tapintattal látta el. A szigorúságot a szeretettel ötvözve megkövetelte a pedagógusoktól a munka szeretetét, a jó példával való eljárást, a kötelező tisztelet megadását és a vallásosságot. Nem kifogásolta a politikai meggyőződés szabad nyilvánítását, de a kortekedéstől óvta a tanítókat, tanárokat. Rendszeresen részt kellett vennie és re-

ferálnia a megyeszékhelyen 2 közigazgatási bizottságúlésein, minden hónapban a bajai, szabadkai, zombori és újvidéki törvényhatóság gyűlésein. Ezenként úgy általában 3-4 ezer ügyirat érkezett a tanfelügyelőre. Hivatalánál fogva jegyzői szigorlatokon vizsgabizottsági tag, a megye területén lévő 5 közigazgatási bizottság fejelelmi választmányának rendes tagja volt, ő szerveztette meg először a iskolai tanítóképzőket, végrehajtotta a sok munkát igénylő tanítói nyugdíjtörvényt, az 1876. év végén a megyéhez csatolt 14 község iskolai állapotait kellett rendeznie stb.

Munkáját csupán egy tanítóból lett másodfelügyelő — Gráff Nikéz tisztárta — és egy díjnok segítette, de sokirányú tevékenységének szerencsére támogatói voltak a már tekintélyes állásokban lévő egykori bajai tanítványai is.

Elismerték, 1877-ben királyi tanácsosként nevezte ki a király. 1882. október 12-én — működésének 30 éves jubileuma alkalmából — egykori tanítványai és tisztelői Zomborban fényes ünnepséggel köszöntötték. A bajai küldöttséget dr. Iványosi Pál vezette, aki beszéde után a jubiléumnak Baja város tanácsa Drescher Ede polgármester által aláírt emléksorait nyújtotta át, amelyben, többek között ez áll: "Hisz mi annyira megszoktuk már Nagysegédet a miénknek tartani, ki élete legszébb férfikorát itt töltötte Baján, kinek áldásdás működése eredményeivel itt mindenütt találkozhatunk, ki még most is folyton a legbelsőbb figyelemmel és példánál jóakarattal kísérő városunk nemcsak köznevelési érdekeit, de tetleg előmozdítja annak anyagi és szellemi előhaladását is, kitől bennünket — bár távol van tőlünk — tér még sem válassz el, és kit mi méltán városunk egyik büszkeségének tekintünk."

Negyven évszolgálati 1900 július 2-án díszreemmel tüntették ki, kiküldték a bécsi világgkiállítás tanulmányozására, 1881-ben az országos tanítói gyűlésen szakosztályelnökké választották, több miniszteri (pl. Tankönyvörirálati) és megyei megbízást adtak számára. Munkája során kétszer is tüdőgyulladással tért haza körútról és a családjában megtörtént négyeszeres gyász annyira megviselte, hogy 1894. márciusában kért nyugdíjazását, amelyet gróf Csáky Albin közoktatásügyi miniszter elfogadott így 1894. július végén nyugdíjba ment. A tankerület elköszönt tőle.

Baja városa már június 20-án a bajai városiáznak díszes búcsítványepélyt rendezett számára és másnap reggel 7 órakor végleg istenhozzádot mondott a vasútállomáson Bajának.

A megye Budapestben létrehozta a "Perencz József Tanítók Házában" maradó emlékként négyezer koronás

alapítvánnyal a "Czirfusz-szobát", ahol évente egy bácskai tanító gyermekét nevelteték.

Sokféle dolog érdekelte. Nemcsak iskolai történelmi, irodalmi és néprajzi gyűtemények létrehozását, hanem a gimnáziumi intézmények közművelődési feladatainak meghatározását és megvalósítását is sürgette az iskolai értesítőnyében 1868-ban írt dolgozatában.

Amikor Turr István ugyenczen évben szülővárosába jött — Czirfusszal egyetértésben — az országban először a felbontó oktatás segítésére megalapította a "Népművelési Egyesület". Czirfusz az egyes szervezésében a bajai városiáznak ismeretterjesztő előadásokat tartott.

Már 1867-ben felhívta a "Hon"-ban a figyelmet a vasküti halokra és a szerelmi római eredetű sírmezőkre. Tevékenyen részt vett abban a mozgalomban, amely megyei monográfia megírását tűzte célul.

Az annálók (évkönyvek) érdekében ugyancsak a "Hon"-ban és más lapokban tett felhívást az Országos Történelmi Társulat figyelemre méltatta.

Tudományos dolgozatokat írt történelmi, nevelési, közművelődési stb. témákból — mint pl. "Adatok Baja városának a múlt és jelen életéből" —, melyek a gimnázium és a tanítóképző évkönyveiben jelentek meg.

Könyvismertetései a "Tanáregyleti Közlemények"-ben, költeményei és más cikkei helyi és országos lapokban jelentek meg.

Érdemei közé tartozik, hogy a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társaságnak egyik alapítója volt 1883-ban és dolgozó tagja, majdan három évig elnöke is, mely tisztségéről betegsége miatt 1901. január 13-án lemondott.

Ezt követően nem sokára, 1901. április 29-én, Zomborban meghalt. A tanári pályát valós hivatásának tekintette, nevét a tanítói történetnek lapjai megőrzik.

Sándor Béla egykori tanítványa, főispán mondta róla többek között jubileumán: "Önneveljük azon férfiu tanügyi működésének 30. éves jubileumát, ki habár nem e megyéből volt, de a megye iránt nyábjában több érdemeket szerzett, mint annak sok fia."

Meglett hetvennégy évet. Élete összefüggött városunk művelődésének folyamattal. Mint közseretnek örvendő polgárnak élethele volt 24 évig Baja. Tizennyolc éven át tanára gimnáziumunknak, majd iskolalapítója lett a tanítóképzőnek és első igazgatója hat éven át, akinek emléktája Baja városa jegyzőkönyvében örökítette meg halálakor és 1903-ban utcát nevezett el róla.

30 ÉVES A BAJAI KÖRNYEZETVÉDELMI LABORATÓRIUM

Hazinkban a környezeti elemek és hatások közül elsőként a víz minőségének ellenőrzésére hivatott laboratóriumi hálózat alakult ki, 1955 és 1962 között a vízügyi igazgatóságok keretén belül. A helyi vízügyi igazgatóságon 1955–1956-ban Szabadszálláson már működött egy laboratórium az öntözővizek minőségének ellenőrzésére. Két évi szüneteltetés után 1958-ban Kalocsán újra működni kezdett az előbb említett céllal. Feladatokrét 1958-ban a szennyvizek vizsgálatával, majd 1962-ben a felszíni vizeink minőségi számbavételével bővítették ki. A megnövekedett igények kielégítésére ekkor már szükségesnek bizonyult az ottani 18 m²-es helység. Emiatt 1963-ban megkezdődött egy nagyobb, már több helyszébről álló laboratórium építése Baján, a vízügyi igazgatóság székhelyén. A bajai vízügyi Nagypandárszálláson lévő szertár-telepére harminc évvel ezelőtt, 1964. Május 2-án költözött át a víz minőségi vizsgálatával foglalkozó szakembergárda.

A paksi atomerőmű építése, majd üzembevétele során a fűhatóság a bajai laboratóriumot jellemezte ki a környezeti állapotot rögzítésére, az ottani rádióaktív anyagok kibocsájtásának ellenőrzésére, Dunára gyakorolt hatásuk kimutatására, mérésére és az ezzel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségek végrehajtására. Emiatt épült meg a Sugovica hídjánál, a Péter-Pál utcában az új, korszerű műszerekkel ellátott laboratóriumi épület, amelybe 10 évvel ezelőtt, 1984-ben költözött át a laboratórium.

A többi környezeti elem és környezeti hatás vizsgálatáról a következők mondhatók el. A levegőtisztaság-védelmi vizsgálatokat az Építészeti és Városfejlesztési Minisztérium irányításával az ÉMI Levegőtisztaságvédelmi Intézetnek keretében létrehozott 7 regionális mérőállomáson kezdték el a hetvenes évek elején.

Az Országos Környezetvédelmi és Területfejlesztési Hivatal megalakulása után a Környezetvédelmi Intézet keretében működtek tovább. A zajmérés esetében a területi munka 1983–84-ben vette kezdetét. Az Országos Vízügyi Hivatal és az Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Hivatal 1987 végén történt összevonásával létrejött Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium 1988 második felében kialakította területi szervezeteit, a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságokat. Ezek laboratóriumi hálózatába integrálta a 12 vízminőségi mérőhelyet és a 7 levegőtisztasági

és zajméréssel foglalkozó mérőállomást úgy, hogy 5 helyen — így Baján is — megteremtették a levegő-, és zajmérés lehetőségének feltételeit.

A környezetvédelem és vízügyi szétválásával 1990 végétől az országban 12 helyen jöttek létre környezetvédelmi felügyelőségek. A laboratóriumok most ezeknek a szervezeteknek a keretében működnek tovább.

No, de mivel is foglalkozik, mit vizsgál egy ilyen környezetvédelmi laboratórium? A kérdésekre a válaszokat Simor József vegyészmérnökkel közösen fogalmaztuk, hiszen ő volt a laborvezető 30 évvel ezelőtt, a laboratórium Bajára kerülésekor és szaktanácsadóként jelenleg is segíti az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség (ADUKÖFE) munkáját.

— Az 1960-as években főleg fizikai és kémiai módszerekkel történt az adatgyűjtés. A Duna vizsgálatára évente mindössze négy alkalommal került sor, 1968-tól az országos törzshálózat kialakításával vált általánossá az ennél többszöri, de legalább az évi tizenkét-szeri vizsgálat a felszíni vizeinknél. Bajánál a Dunából most évente 52 mintavétel történt, de ezt megelőzően több éven át 104 volt az évenkénti vizsgálatok száma.

Felszíni vizeink részletesebb elemzésekor legalább 50 komponens mennyiségi meghatározására kerül sor. Ugyanabból a vízmintából. A vizsgálatok többek között kiterjednek a víz oxigén háztartására, szeretlen kémiai összetételére, a növényi tápanyagokra és a különböző szennyezőanyagokra. Az 1960-as évek legvégén megteremt a felkészülés a vízbiztosítási és radiológiai vizsgálatok elvégzésére is. A biológiai módszerekkel elsősorban vizeink algszódását követjük nyomon, ugyanis az eutrofizálódás napjainkban a felszíni vizek legáltalánosabb "civilizációs betegsége." A radiológiai mérések az atomerőmű folyékony és légnemű kibocsájtásainak rendszeres ellenőrzése mellett kiterjednek a Dunavíz, az üledékek és egyes élőlények (pl. halak, moszatok) aktivitás szintjének meghatározására is. A bajai, továbbá a vajdasági (Újvidéki Egyetem) és horvátországi (a zágrábi Rudjer Bosković Intézet) egybehangzó méréseredményei alapján kimondható, hogy a Duna vízében és élővilágában az erőmű hatásait kimutatni nem lehet.

Az újabb bevezetett vizélemlési módszerek közül kiemelhető a mikroszennyezőkhöz sorolandó nehéz fémek (higany, kadmium, ólom, cink) atomabszorpciós fo-

BAJÁN. A VÁROS PC

HIVATALOSAN BAJAI NAP

tométerrel való mérése, továbbá a növényvédőszeres gáz-kromatográfiás meghatározása.

Arra azonban érdemes felhívni a figyelmet, hogy a környezetvédelmi laborok nem foglalkoznak ivóvizek és fürdővizek minőségével. Ezek a feladatok az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat-hoz (ÁNTSZ) tartoznak.

LGÁRMESTERE IS ORSZÁGGYŰLÉSI
KÉPVISELŐ AKART LENNI!

OK-nak HÍVJÁK A NÉHAI BAJÁLIST,
DE A HANGULAT A RÉGI

A bajai laboratórium munkatársairól még azt is meg kell említeni, hogy rutin feladataik elvégzése mellett műszaki fejlesztéssel és tudományos kutatással is foglalkoznak. Számos szakmai publikációját jelentették meg, hazai és nemzetközi tudományos konferenciák rendszeres résztvevői.

Schmidt Antal

MÁRIA KÖNNYE

A néprajzon belül hagyományok tekintetében a zarándoklatokat is. Ez a róm. kat. hiteletet erősítő szokás a 2. világháború előtt igen kiterjedt volt és szorosban hozzátartozott a nép ünnepeihez és elmélyítette a vallási érzést és a Mária-kultuszt. (A németek Bründl-nek, Prentl-nek nevezik.)

Mária Könyve zarándokhelyei nyilvánításának eredete előttem ismeretlen, 1817-ből származik az a pápai határozat, amelynek értelmében az odazarándoklók teljes búcsút, bűnbocsánatot nyernek.

A háború után ez a szokás elhalványult, csak az utóbbi években kezd a lassan erősödő egyház szervezésében újból felvirágozni.

Most csak Mária Könyvéről szeretnék röviden írni, a hosszú előkészületeket kívánó és napokig tartott máriagyűdi zarándoklatokra majd később egyszer térék vissza.

Mária Könyvén két forrás található, a nép szentkutaknak nevezi őket. Az egyik a magyarok, a másik a szerbek kútja volt egy félészázaddal ezelőtt. Ebből a tényből arra is lehet következtetni, hogy Mária Könyve már a németek betelepítése előtt is búcsújáróhely lehetett.

A szent helyet Bajáról is, Vaskútról is gyalog egy óra alatt lehetett elérni. Ezt az utat Vaskútról és vissza magam is leléphettem 1939-ben, egyetemi alapvizsgám sikere érdekében egyedül zarándokoltam el házilag készült gyapjú — mamaszokkában "Prentl" — re. (A felejtetlentül emberséges Pais prof.-tól, akit "Tosu" — nak nevezünk, egy szöveg zsugorította az írásbeli feladatomat: "Jahacecu". Ebből hogyan lett a mai "játék" szó, négy oldalon fejtetem ki. Úgy látszik, segített a kegyhely Szentje, Mária.)

A kegyhelyet csak régi emlékekpeim alapján írhatom le. A kápolna maga egy eléggé egyhangú, csupasz új építmény volt. A kegykép egy megkoronázott segítő Máriát ábrázol, előtte gyertyák, kis láncok, ékszerek kígtak, tízvolb egy csokorbakított kék szalag felszentel pénzermékekkel.

A háború előtt egész éven át jöttek kisebb kőrmenetek e szent helyre.

A vaskútiak március 19-én és augusztus 15-én zarándokoltak el papjuk, kán-

toruk, fűvészenekaruk kíséretében a kegyhelyre. Fehérruhás lányok vitték a Mária-szobrot, fűk — férfiak pedig a templom valamennyi zászlaját tartották magasa a kőrmenet élén. Ezeket a súlyos tárgyakat aztán lovaskocsik hozták vissza Mária Könyvéről Vaskútra.

Régen és ma is szeptember 18-án az ország minden részéről, sőt a szomszédos országokból is jöttek — jönnek szépszájú Mária-tisztelek a kegyhely bősűja napjára.

Mária Könyve környékén mindenki mezei virágot szedett, ezeket otthon a hívk templomban a pap megszentelte, a hívk aztán otthonukban betegségek és szerencsétlenségek ellen megőrizték.

A kápolnában 1939-ben még sok mankót láttam, gyógyult betegek hagyták ott.

A monda szerint egyszer egy düszogdag földesúr utazott családjával Bajára. Mária Könyvénél félelmetes vihar lept meg őket. Máriához imádkoztak, aki megmentette őket, s mert a vést élve átélték, a földesúr ott kápolnát építtetett.

Később állítólag Mária megjelent a szent kutaknál és keservesen sft. Innen ered a Mária Könyve elnevezés.

1932-ben egy béna lány gyógyult meg itt. Megmosakodott a forrás vizében, lerakta mankút és járti káplott. A csoda nagy feltűnést keltett és sok pap szolt a csodáról a könyvek templomainak szószékéről.

A források — amelyeket újjalakítottak — a hegy lejtőjének közepéből fakadnak. Két széles lépcső vezet az egyik medencéhez, fölötte Mária képe látható. A medencéből — amely az arc és a szem megmosására alkalmas — kővel kirakott lefolyó vezet egy lábfürdő — teknőhöz. A templom és a források között — emlékezetemben — keresztútállomások vannak, amelyek kőszlopokon nyugszanak.

A bunyevácok és a horvátok Vodicának hívják a szent helyet, ők legtöbbször a Mária-napok előestéjén imádkoztak itt (régén táncolt is ünnepekkel).

A nép számos történetet mesélt szájhagyomány útján Mária Könyvéről. Ezeket Alfred Karasek gyjtötte össze Vaskúton.

Így él bennem Mária Könyve.

schwalm

A MAGYAR LAKOSSÁG TÁJÉKOZÓDÁSI LEHETŐSÉGEI A 2. MAGYAR HADSEREG DON-MENTI HARCAINAK IDEJÉN

V. rész

1943. februárja, mint láttuk, gyászosan indult. A Nemzeti Újság formulája szerint: a Szétlángrodétt folyó harc véget ért. Az Összetartás ebből az eseményből a szovjet veszteség mértékét emelte ki (300.000 fő), majd így "értelmezte": Nem dráma az és nem tragédia... Hanem az európai együttélés... csodálatos megnyilatkozása... Kénytelenek vagyunk megjegyezni: az adott pillanatban egy ilyen interpretációra még Göbbels sem mert vállalkozni.

Február 4. A hazai sajtó, MTI jelentés alapján ad tájékoztatást a magyar csapatokról. Ebből — többek között megadtuk —, hogy a "kiváló honvédsapatok a Voronyezs felől délnyugatra folyó súlyos elhárítóharcokban derekasan vesznek ki részüket. (39)

Február 5. A keleti front egész déli szakaszán végbement a védelmi vonal "megrövidítése".

Február 6. Teljes erővel tombol az elhárítócsata az Oszkol folyó és Voronyezs térségében.

Február 7. Nagy hófúvásban folyik a küzdelem az oszloki és voronyezsi szakaszban. (Népszava) A VKF. 42. sz. Hadijelentése és a "beavatott katonai körök" szerint: "Amint ismeretes, a január első felében megindult nagyarányú bovszevitá támadás lendületének fokozatos leomptatása és elhárítása végett a magyar hadsereg — éppígy mint a szövetséges hadseregek — ugyancsak áttért a már tavaly télen alkalmazott mozgó védelemre." Az ellenség támadásai, ami a sikeres páncél-elhárításnak köszönhető. A bekerített alakulatok fölytatták a harcot és rendre kivágták magukat. "A honvédsapatok téli fölszerelése ugyan kifogástalan volt, mégis számolni kell... Fagyserüléssekkel" (40)

A III. Hadtestről először adtak hírt a németek "tevésen és sértő" módon. (Lajtos)

Február 9. A Führer végső erőfeszítésre szólította fel NSDAP tagságát. A Don-nyel és az Oszkolnál fokozódott a mozgósítások hevesége.

Február 10. A magyar csapatok sikerrel alkalmazták a mozgóvonal harcmodort.

Az MTI szerint "mind szemmel láthatóan bontakozik ki a tengely csapatok ellenállásának sikeressége."

Február 11. A honvédség hősie küzdelme a Don és a Donec között cím alatt adja közre a Népszava egy killdföldi hír-ügynökség jelentését. Eszerint "a magyar csapatok is önfeldoldozóban küzdöttek. Az ellenség egy helyen áttért a védelmi vonalra és páncélosakkal tovább nyomult előre. Hogy elhárítsák a szomszédos hadosztályok átkarolását, egyes honvédekkel sündisznóállásokat alakítottak és biztosították a többi magyar egység átcsoportosítását. Az utolsó gránátig az utolsó töltényig harcoltak a minden oldalról rohámzó túlerő ellen és csak ezután törtek át közelharcba a feltartóztató állásig."

Február 12. A sajtó egy szóval sem emlekezik az egy hónappal ezelőtti eseményekre. Mindössze utal arra, hogy 80 napja szakadatlanul tombol a keleti nagy elhárítócsata. A keleti frontról szóló írásokban egyre sürdűben fordul elő a "tervezőrel kiürítés", az "elszakadó" hadmozdulat formula.

Február 13. Az orosz lapok a magyar honvédség hősi küzdelméről cikkeznek. (Népszava)

Február 14. A VKF. Közvetési a 43. sz. hadijelentését. Megállapítja: a magyar hadsereg zöménél nincs említés méltó esemény. A veszteségekből (sic!) nincs még teljes áttekintés. A sebesültek zöme már az anyarszögbe érkezett. Ezek száma: 15.550 fő. A sebesülteket csaknem kivétel nélkül sikerült hátraszállítani (közöttük) aránylag kevés a komoly fagyserült. (Népszava)

Február 15. A 2. hdsz.pks. jelentést terjesztett elő a HB-nek a megmaradt harcokról. (Lajtos)

Február 17. A honvédszerkar főnöke, Szombatheyi Ferenc intézkedett, hogy a szovjet arcvonalon lévő összes magyar erő a 2. hdsz.pks. Alárendelésbe kerül, a Keleti Megszálló Csoport is. A 2. hds. viszont a Heeresgruppé Mitte alárendelésébe. (Lajtos)

Február 18. A Magyar Nemzet, közfolyóelemeink örömdó rovatában írta: az MTI "azt az örömdetes hírt közölte, hogy honvédeink a gyakorta viáslagos helyzetből kivonták magukat és most már kedvezőbb viszonyok között vehetik fel a harcot."

Február 19. A Népszava megerősítette a Magyar Nemzetben egy nappal előbb közölt "örömdetes" hírt. A "Nemzet" viszont gúnyosan szölte a "fegyvertársak" propaganda manővereiről. (A) Charkov körüli rejtély műra megoldódott. A német hadijelentés szerint ugyanis a város a hadifortosságú berendezések elpusztítása után tervezetten kiürítették... Itt is ki kell emelnünk — írta Tombor — a NST berlini közlése nyomán azt a cdfólatot a szovjet jelentésekre, amelyek szerint a charkovi és Charkov körüli harcokban az "Adolf Hitler" és a "Reich" SS ezredet, valamint a "Grossdeutschland" hadosztályt megsemmisítették volna."

Február 20. A 2. magyar hdsztörzse Rovinból Konotopba települt. (Lajtos)

Február 21. A VKF. 44. sz. hadijelentése. "A magyar hadseregek az utóbbi napok — és hetekben lefolyt hadműveletei alatt különösen a páncélos és gépkocsizó alakulatai tüntették ki magukat hősie és önfeldoldozó magatartásukkal. A hadsereg működési területén különösen az elmúlt héten nem történt említésre méltó esemény." Katonai körök ehhez hozzáfűzték: (a szovjet térséreg) "nem annyira támadási sikerességeknek köszönhető, mint inkább a tervezőrel területkiürítésnek..." A Magyar Nemzet — az előbb idézett Népszavával szemben — a hivatalos kommentárból azt idézte, hogy "a magyar páncélos és gyorsanmozgó alakulatokra hárult az a kétségtelenül kemény feladat, hogy a magyar és szövetséges gyalogseregek részére időt és tért biztosítsanak az új csoportosuláshoz..." Ez így már félreérthetetlen volt a laikusok számára is.

Február 23. Népszava. Az általános helyzet könnyebbé válna ellenére a harcok még mindig slyások. Az arcvonal déli szakaszán hirtelen olvadás állt be.

Február 24. A 2. hdsztörzse már Csernyivóiban található. (Lajtos)

Február 25. Megindult a szovjet hadsereg napok óta várt nagy támadása (Népszava) Magyar Nemzet. Tombor értékelte. "Napról-napra erősödik az a meggyőződésünk, hogy a rendelkezésünkre álló híreket jelentőségükre (sic!) minden alkalommal alaposan kell meglegelnünk. (Ne felejtse az olvasó: a végső eredmény a fől) De a pillanatnyi helyzet megítélésénél mégis mindenkor vizsgálnunk kell, hogy azok az erők, amelyek időnként megütözköznek, úgyisintén az elszervevet veszteségek, milyen arányban állnak az illető haderő összességével. A legfontosabb pedig, hogy az egyes vereségek vagy győzelmek milyen hatással vannak az illető haderő összességének erkölcsi állapotára és harcászati képére." És következtet a hivatalosnál tünd, de lényegében egyirányba mutató tombori hírvég-állentés: a német hadsereg

túljutott a válságon. — Itthon egyébként enyhe volt a február. Csapadék majdnem az egész országon több esett, mint a 30 éves átlag. A legerősebb lehűlés, a hegyes vidéken —12–15 fokos, egyébként 1–4–8 fokos volt. A fagyos napok száma átlagban 15 és 25 között mozgott. A budapesti napi középhőmérséklet elsajje kivételével mindennap a 70 éves átlag fölé emelkedett. A hónap második felé száraznak mondható. Az újabb nagyrányú szovjet támadás napján, 25-én a Verseny Nap "vaskosmelegletéről" tudósítottahíveit: Bob győzött, s erre a totalizátor a hetes mezőnyben több mint 30x-os osztalékot fizetett!

Február 26. Lajtos Árpádot az OKH-hoz vezénylik, ahol nem eredménytelenül próbál segíteni a 2. hds. maradványainak helyzetén.

Február 28. A szovjet forrton "majdnem járhatatlanná váltak az utak". A Népszava közli: rövidesen befejeződik a honvéddzsereg átcsoportosítása. Ez a "csapatoktól nagy menetteljelményt követel..."

Március 3. Forrásaink egybehangozó tájékoztatása szerint elkészült a 2. magyar honvéddzsereg első, pontosabb létszám összesítése.

Március 5. A Heeresgruppe Mitte pkf-s intézkedett a 2. magyar hds. Maradványainak nyugatabbra vonásáról. Végleges területnek a Dnyepertől nyugatra eső területet jelölte ki. (Lajtos)

Március 12. Vitéz Jány Gusztáv vezérére, a 2. hds. pk-s, a kormányzó utasítására (OGF.) újabb hadseregarancsot adott ki, amelyben módosítja a "hírhedt" változatot. (Gosztonyi)

Március 24. A 2. hds. törzse Kievbé települt.

Április 1. Kora reggel távirat érkezett az OKW-tól: a Führer egyetért Szombathelyivel, a 2. hds. maradványait 2 kko. Vált-sa fel. (41)

Április 4. Jány újabb hadsereg parancsot ad ki, amelyben méltatja a csapatok helytállását. (Gosztonyi)

Április folyik a 2. hds. maradványainak hazaszállítása. A sajtó, MTI anyagok alapján folyamatosan közli a téli magyar csata hőseiről szóló írásokat. (42)

Április 30. A 2. hds. pk-s a befejezte működését.

Május 1. Jány Gusztáv az utolsó szerelvénygel indul haza. Antal István a magyar propaganda sajtóosságáról tart előadást a kormányzpárt klubnapján.

Május 2. A hazai lapok részletesen közlik Jány nyilatkozatát, amelyet a Német Vaskereszt Lovagkeresztjének dívtele alkalmából adott, valamint budapesti fogadásáról készült riportot, a keleti pályaudvaron elhangzott beszédek, majd a haditudósítók kihallgatását elhangzottakat. A beszédekből és nyilatkozatokból

idézünk fel most néhány részletet. A vezérezredes szerint: "...majdnem kivétel nélkül, minden egyes alakulatunkat dicséret illeti meg (kítartásuk miatt léte-tek)...Az utóvédék utóvédei...Támadó szellemük kimagasló (a hideg élvélsé-ért) is minden elismerést megérdemel-nek. A május 1-én (szombaton) 17,30-kor, a Keleti pályaudvaron érkező "had-vezért" Kállay Miklós miniszterelnök szöveg között ezekkel a szavakkal üdvö-zölte:

"Mint sebesült honvédet is köszönti őt. Köszönti a hazatérőket és az elesetteket. Harchaküldésük "abból a szükségserű-ségből fakadt, hogy ebben a nagy vilá-gégszben országunk, fajunk, kereszté-nységünk, civilizációnk védelmében mi is kivegyük részünket." A kormány köte-lessége: minden hazatérő legalább úgy ta-lálja otthonát, ahogy elhagyta." A 2. hds. tagjai "vitézi hírnevet hagytak oda-kint..." Minen támogatást megkapnak azok "akik azt valóban kiérdemelték...Ez a nemzet sohasem fogja elfelejteni azt a kötelességjelést — ígérte Kállay —, amelyben ön és hadserege példát muta-tott." Jány válaszában kiemelte, azért küldöttek, hogy a "vörös rém véres kar-maival (nehogy) belekarmolhasson ország-unk megszentelt földjébe... Elismerés, dicséret és dicsőség illeti azokat, akik oda-könn becsülettel állták a harcot...A ma-gyarság ragyogó példaképeit szolgálának messze és magasan felettünk, hazatérők felett azok a hősök, akik életüket ad-ták...A doni hősök betartották a fogad-almat...Helyüket becsülettel mógad-ták..." A 2. magyar hadsereg parancsok-át és kísérétét, valamint a megjelent előkelőségeket lelkes tömeg éljenzete. (43)

Május 3. vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó de. 11 óra 20-kor fo-gadta Jány Gusztávot, aki ezután ko-szortát eljuttatja a Hősök Emlékművé-re.

Adataink alapján tehát úgy véljük, hogy a magyar társadalomnak az eddig feltételezetttnél szélesebb köre szerze-hett tudomást a Don-mentén történekről s ezek az ismeretek szerepet játs-zhattak a rendszerhez, a politikai-kato-nai elithez, a háborúhoz és a háború utá-ni kívánatos politikai jövőhöz fűződő vi-szonyok alakításában.

Gergely
Ferenc

(VÉGE)

JEJYZTEK

39.) Népszava 1943. II. 4. 3.p

40.) U.o.II.7.4.p

41.) Lajtos Á.: I.m.213.p. A kötet 132.sz. jegyzetéből kiűnik, hogy Keitel vezérőrnagy már 1943. március 28-án közölte a Honvéd Vezérkar Főnökével, hogy a Führer egyetért Szombathelyi ve-zérezredes javaslatával, nevezetesen a 2. magyar hadsereg pihenő. hadosztályokkal való felváltásával, de a kettő új hados-tály mellett 12 épfőt zászlóaljnak is ki kell vonulnia a hadműveleti területre. A 2. magyar hadseregarancsokhoz csak március 31-én érkezett meg ez a hír.

42.) PLMagyar Nmezt 1943. IV. 28. 4.p. Ezúttal a magyar katona utolsó szava-ival Magyarországot éllette.

43.) Magyar Nemzet 1943. V. 2. 1-3.p. Nemeskürthy I.: I-m. 258-259.p. Goszt-onyi Péter: A magyar...146.p.

PARASZTI BŐLCSESSÉGEK A VASKÚTI NÉMET KÖZMONDÁSOKBAN

Egy közmondás, jeles és elnésmódsz, szállóige, vagy szófordulat általában az életbölcsesség kifejezése. Ha a hétköznapi életben egy esetet, eseményt és állapotot jellemezni szeretnénk, sokszor egy elnésmódszhoz folyamodunk. Keletkezéseiket — sokszor képi formában — nem kellőfleknek, írásoknak, sem filozófusoknak, hanem többnyire egy-egy népi népi költőnek, vagy az egyszerű közéleti népek közteljesítőinek, amelyek könnyen érthető, tréfiás tapasztalati éleket élesen csipős formában rögzítenek.

Külföldön világhírű lenne, ha a mai idők technikai és kulturális fejlődésének világszabán, általánosan és sodrásban valamilyen közmondást összegyűjteni, vagy a származékait megközelíteni és megállapítani akarnánk. Keletkezésük, ének és éneklés az idő folyamán.

Sok közmondás azonban az ősi időkbeli származék és nemzedékek adják egymásnak tovább szájajogomány útján.

Szótalan közmondás fordul elő a német nyelvben — a magyar nyelv is bővelkedik benne —, és a nyelv sokrétőségével és igencsak számos nyelvjárásiával magyarázható.

A volt német hazában a szigorúan konzervatív paraszti népesség körében csak a mondás — bölcsességek egyáltalán nevelő hatások is voltak. Sokszor kővérték és határozott meg cselekvést, munkabiztosunkat. Ezek ma — sajnos — már elhalnak és meg is szűnnek. Az élet új környezetben már alig, vagy már egyáltalán nem használjuk őket.

A néprajzi kötelessége viszont ezeknek a népi értékeknek is az összegyűjtése és megőrzése a jövő számára.

A vaskúti nyelvjárás, amely frank, sváb, bajai és osztrák, meg egyéb dialektus keveréknyelvet hordoz, sok szép közmondást őrzött meg. Közülük csupán — mutatósba — néhányat említek itt meg magyar szabad fordításban.

— Mindenkinek egy vége van, csak a kolbásznak van két vége.

— Ebben a házában az asszony viseli a nadrágot.

— A tefén elfelejtette, hogy valaha ő is borjú volt.

— A szegény ember vízzel főz.

— Divat ide, divat oda, a seggnek a nadrága kell férnie.

— Ehetek, iszotok, amit akartok, a muzika mégsem felel.

— A szegény ember egyáltalán székereken jár.

— Jobb köztér kérdezni, mint egyszerű elítélődni.

— A csel hozza össze az üzletet.

— A hold, az időjárás, nemes az asszony a szeszélyes.

— Paritásával nem veheted be a várat.

— Ha egyik kéz mossa a másikat, akkor mindkettőnek piszkosnak kell lennie.

— Ha megőszül, szólnak, csak a sírnál dicsőrenek.

— Az úr, az úr marad, ha meg is eszik a tefét.

— Az éhség még a kolbászt is leenyomja, ha nem is szerez.

— Ez hozzátartozik, mint kutyához a fark, vagy a leveleshez a kanál.

— Ha a kutyá nem haragja meg a fűt, és

az nem dobja meg kövel a kutyát, akkor egyik sem ér semmit.

— Minden ember maga akarja hordani a leánytársaságját.

— Aki ósárolja az úrut, az meg is veszi.

— Amint a buta elront, az tiz okos sem hozhatja helyre.

— Kemény gallért hord, de íres a gyomra.

— Engedd meg, hogy a fínómat a te zöngörömbben, csak a kolbászatot az én káposztában főzhesd meg.

— Vakarózik ott, ahol nem is van kék.

— A krumpli csak olyan mélyre ültesd, hogy meghallassa a haragszót.

— Ha a butaság kiábrándul tudni.

— Képzeld meg a békát, ha nincs tolla!

— Tökéskösdj és dolgozod úgy, mintha örökké élne, és imádkozz, mintha szemmel meghalnál!

— Ha a ló odavan, dobd utána az ostort is!

— Az asszonyt az első kenyérsütésékor kell megnevelni!

— Ha unokozol, és a kertben egy gödröt és azután temed be.

— Csak a gyerekek, a bolondok és a részegek mondják meg az igazságot.

— A fűvet csak az asszony teheti boldondá.

— A homorúg tetszenek, de a lány nem.

— A halál ingyenes, és az is az életbe kerül.

— Ahol a körte nő, ott lezok egy botot is, amivel lefetheted.

— Ha a libák prófékálnának, a róka is részt venne a másán.

— Mindenhez hozzá kell szokni — mondta a cipészinas — és még vaját is kent a mézeskenyérre.

— Ezt az esetet fekete kőtával kell a kék-ménybe fúrod!

— Jobb, ha az ember egészséges és gazdag, mint ha beteg és szegényen él.

— Ha egy szőlő gyűföld két cigarettét gyújtasz meg, becsapod a szőlő — kereskedő!

— Ha van valaminek, sok a gondod, ha semmi sincs, még annál is több van belőle.

— Jó valakinek személyt venni, ha nem kell neki, magad eteted meg.

— Az asszony egy fűzökben többet elköszolhat, mint amennyit kocsival hordoz a hízhoz.

— A szépség elmúlik, a butaság marad.

— Régi szerelmem nem rozsdásodik meg, de megpézsenedhet.

— Mít ér nekod a szép tál, ha íres.

— A legjobb muzika az, amit magad végzel el.

— Nem mind férfi az, aki kalapot hord.

— Aki hazudik, lop is.

— A parádéslovak kapják a zabot, és az igazságnak csak az ostor jár.

— Éjjel minden tefén fekete.

— Az okosság teszi őtneke a világot.

Schwalm

Közös kulturálisunk védelmének elismerése

Olvasóink más hírforrásokból már értesülhettek arról, hogy május 2-án dr. Schwalm Pál a Német Szövetségi Köztársaság magas kormánykintetésében részesítette. A Köztársasági Erdemrend nagyzserejéft dr. Otto Raben-Heinichen követ személyesen adta át.

Mint azt a Bajai Honpolgár forgatók tapasztalhatták, Schwalm doktor Bácskában, sőt ezen túlmenően, egész Magyarország területén, több évtizedes gyűjtőmunkát végzett a német népi kulturális értékek megőrzése érdekében. A gazdag termés publikált része meghaladja a hat-ezer oldalt. Ennek a néprajzi aranyagnak egyrésztől adott ízelítőt a kitüntetett a Honpolgár utóbbi évének minden lapszámában. A Szövetségi Köztársaságban megjelent iucatny követ gyűjtésének vá-

lasztéka azonban sokkal gazdagabb a bemutatónál. A nyelvészeti, tehát szűkebb szakudományhoz szóló munkák anyaga természetesen nem lehetett tárgya Schwalm igazgató úr szélesebb publikumnak szánt írásának. A folklor és nyelvészet területére eső munkásság általános érteket azonban minősíti, hogy a német határoktól oly távol tevékenkedő szerző von Weizsäcker államelnök a legnagyobb polgári kitüntetésre taláta érdemesnek.

A méltó megbecsülés örömeiben szerkesztőbizottságunk tagjával, dr. Schwalm Pállal mi is osztozunk. És ugyanazt tesszük, amit a képen látható dr. Erich Kuszbach osztrák nagykövet. Tiszta szívvel gratulálunk.

A szerkesztőbizottság

A TERMÉSZETVÉDELEM MINT EGY ÁTFOGÓ VIDÉKPROGRAM RÉSZE

A természetes élőhelyek legtöbbször — melyek változatosságát, sokszínűségét a vadon élő fajok adják — valójában a vidéki ember tevékenységének hatására jött létre abban a korszakban, amikor a gépek és vegyszerek hiánya miatt a mezőgazdasági termelés és az erdőgazdálkodás csak az ökológiai folyamatok közvetlen ismeretén alapult. Jellegzetesen ilyen területek a lápok, vizes élőhelyek és a folyópartok. Azokban az időkben, amikor a vidéki társadalmak Európában virágkorukat élték, az erdőket, a mocsarakat, folyók hullámtereit és ártereit, szikes, homokos pusztákat, szinte minden talpaltányi földet bevonatták a hasznosításba, ezek a területek adottakig folytán nem voltak termelésre vonhatók, csupán természetadta lehetőségeiket hasznosította az ember. Ennek köszönhetően ezeken a tájakon maradtak fenn bizonyos szinten a természetes állapotok. E hasznosítás során olyan "szelíd" mezőgazdasági, erdőgazdasági, vadászati, halászati módszerek alakultak ki, melyek tekintettel voltak a természetes környezet megújuló képességére. Ez nemcsak az ésszerűség törvénye miatt alakult ki, hanem részben az ember és a természet közötti kapcsolat szemléletének eredményeként is. A természetet nem leigézni, átalakítani kell, hanem együtt kell élni vele. A "jó gazdálkodás" azt is jelentette, hogy a földet, erdőt, vizes olyan állapotban kell az utódokra hagyni, ahogy azt az ember annak idején ösétől örökölte. Azokat a területeket, amelyeket most védeni próbunk, olyan társadalmak hozták létre, amelyek őseze tudták egyeztetni a társadalmi, gazdasági, ökológiai és kulturális igények szempontjait. Tehát az ilyen területeken gazdálkodó ember — erdész, vadász, halász, mezőgazdasági gazdálkodó, stb — tevékenysége önmagában nem összeegyeztethetetlen az "élvilág" megőrzésével, a táj változatosságával és jó minőségével.

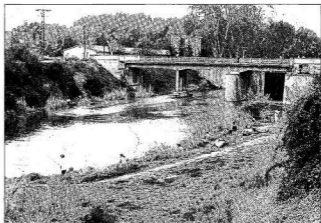
Az elmúlt évtizedekben, amikor a modern technikai, kémiai és genetikai erőforrásokat arra az egyedülre célra használták, hogy növeljék a terméshozamokat, akkor ezeken a területeken a vadon élő, természetű és tenyésztett fajok sokfélesége rohamosan csökkent. Az élőhelyek pusztulási folyamatát gyorsította a fentiekben túl a vízkárelhárítási beruházásoknak a vizes élőhelyeket kiszűrő hatása, az emberi tevékenységek okozta erózió növekedés és környezetszennyezés következményei. A magas terméshozamokra törekvő termelési modell mellett elképzelhetetlen, hogy természetvédelmi megfontolások érvényesüljenek az iparszerű mezőgazdasági és erdőgazdasági szempontból jövedelmező területeken. Erre válaszként

alakult ki a természetmegőrzésnek a másik szélsőséget képviselő módszere, ami kijelöli azokat a területeket — amelyeket részére még a gazdaság meghagyott —, ahol "intenzív" természetvédelmet kíván megvalósítani. Az idő múltával az iparszerű gazdálkodás moháosága, terjeszkedése jellegéből adódóan nem szűnt meg, mindig újabb és újabb területeken igényelt most már a "védett" területek rovására is. A természetvédelem "intenzív" megvalósítása a pénzügyi feltételek folyamatos hiánya miatt nem valósulhatott meg. Így a kijelölt természetvédelmi területek állapota — az iparszerű gazdálkodási módok természetvédelmi területeken való térnyerése és a szükséges természetvédelmi kezelt elmaradása következtében — napjainkra jelentős mértékben leromlott és tovább élesedett az ellentét az iparszerű gazdálkodás és a természetmegőrzés között. Sámte ezzel egyidőben felerősödtek azok a jelek, melyek azt mutatják, hogy Európában, és így hazánkban is a magas terméshozamokat felmutató mezőgazdasági modell kudarcot vallott. A fő mezőgazdasági termékek garantált ára következtében nőnek az eladatlannak készletek, a termelést csökkenteni kell. A magas terméshozamokat produkáló iparszerű termelésre berendezkedett gazdaságok nagyrészt megszűnnek. Ennek következtében a termelésből kikerülő területek, melyek befejezetlen erdőfelújításként vagy parlagként jelennek meg nagyszámban rohamosan növekszik. A természetes környezet szempontjából az ilyen területeken egy vagy néhány vadon élő faj

túlél, a jellemző, a biológiai sokféleség eltűnőben van, a táj egyhangúvá válik.

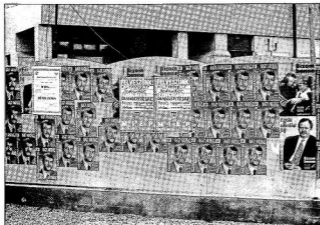
Ebben a helyzetben egy új átfogó földhasználat kidolgozása és megvalósítása válik szükségessé, mely a megőrzéstől a kezeléstől, a kezeléstől a termelésig teljes összefüggésben kezeli ezt a kérdést. Egy ilyen program megvalósításának ma Magyarországon különösen kedvezőek a lehetőségei. A tulajdonviszonyok változása, a kisgazdaságok nagyszámú létrejötte kedvez az "szelíd" területhasználati módok elterjedésének. Kedvez az a felismerés is, hogy az ökológiai szempontokon túl, gazdasági szempontból is indokolt elősegíteni bizonyos élőhelyek fenntartását. Ahol biológiai szempontból és a vadászok igényeinek egyaránt megfelelő, jó minőségű áruk (vegyszermentes bio termékek) termelése valósítható meg. Ezek a területek egyáltalán "védett helyek" is lehetnek, ahol a környezetre és a tájra tekintettel lévő, hagyományos mezőgazdasági, erdőgazdasági, vadászati és halászati tevékenység folyik. Európában néhány területen beindított kísérletek azt mutatják, hogy a "szelíd" területhasználati módszerek a természeteshez hasonló területeken jobb és tartósabb gazdasági eredményeket adnak, a biológiai egyensúly és a jó minőségű táj létrejöttének eredménye mellett. Ezek a kísérletek a jobb emberi életminőség lehetőségét vizsgálják, — urbanizációs ártalmakban szenvedő korunkban — amikor már nem halasztható felelet a város és a vidék, a természet és területhasználat új kapcsolatának megállozása.

Petrity József

A TÁJASZI NAGYVÍZ HALAT IS HOZOTT. KÁRÁSZOZÓK A ZSILIPNÉL

PLAKÁTHÁBORÚ A KOSSUTH L. UTCÁBAN

TALÁLKOZÁS 47 ÉV UTÁN

A bajai Polgári Fiúiskola 1947-ben végzett "b" osztályának volt tanulói 47 év után osztálytalálkozót tartottak. A jól megszerzett találkozóra az Amerikában és Németországban élők is eljöttek, de természetesen jöttek az itthon élő volt osztálytársak is az ország különböző részeiből.

Május 21-én délelőtt 10 órakor találkoztunk az iskola előtt. Óriási ovációval üdvözöltük egymást, majd az osztályba vonultunk, ahol egyenként beszámoltunk életünk alakulásáról és családi állapotunkról. Údvari fényképezkedés után a Petőfi-szigetre, a Fékön üdülőjébe vonultunk. Orta eljöttek a házastársak is az ünnepi ebéd elfogyasztására. A kiváló ebédhez bemutatatták a vendéglátás felsőfokát is.

A bensőséges baráti beszélgetések és a régi élmények újraélése a késő esti órákig tartott. A volt osztálytársak egybehangzó megállapítása, hogy a hajdan volt nagyhírű Polgári Fiúiskolától olyan tudást, emberszeretetet és indíttatást kaptak, hogy az életben mindegyikük példásan megálta a helyét.

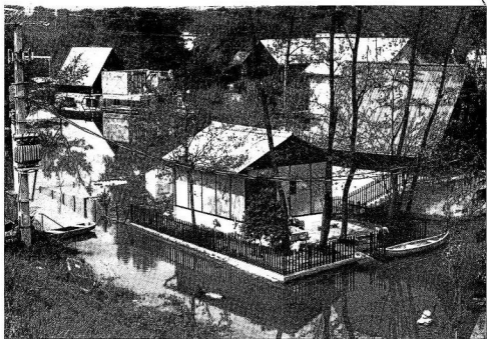
Mielőtt elváltunk megállapodtunk, hogy három év múlva, 1997-ben megtartjuk az 50 éves osztálytalálkozót. A mostani találkozózt azért is rendeztük meg, mert a létszámunk 30 %-a sajnos már nem él.

E beszámolómmal bátorítani szeretném a párhuzamos osztályok volt tanulóit a feledhetetlen emlékek osztálytalálkozóik időben történő megszervezésére.

Bortheizer János
szervező

A TAVASZI NAGYVÍZ
MEGLÁTOGATTA A SZEREMLEI
HORGÁSZTANYÁT IS

A TAVASZI NAGYVÍZ KÁROSULTJAI ...

...ÉS NYERTESEI

100 ÉVES A TÓTH KÁLMÁN SZOBOR

Megszokott szép színelőző városunk központjának a mindig virágzó Tóth Kálmán tér. Talán ez a város legszebb tere.

Ezen a téren áll — 100 éve — Tóth Kálmán bajai költő és egykori országgyűlési képviselő szobra. Kevesen tudják, hogy ennek a szobornak bizony "története van". A város lelkes polgáraitnak 13 évi szorgalmas szervező munkájába került, míg e szobor leleplezésére — 1894. június 3-án — sor kerülhetett.

De vegyük sorba az eseményeket:

1881. február 3-án vette hírül az ország és Baja városra, hogy úrak, megbecsült és népszerű szülötte Tóth Kálmán meghalt.

Szinte azonnal a gyászír megérkezésekor felmerült, hogy Baja város maradtandóan, egy szobor felállításával örökítse meg nagy szülöttének emlékét. Az első lépést dr. Hauser Mór polgármester tette meg ennek érdekében már március 9-én. Bizottságot hívott össze, mely a következő elvi álláspontra jutott: közadakozásból szobrot állíttanak Tóth Kálmánnak; emléktáblával jelölik meg a költő szülőházát; a város 2 arany ösztöndíjat alapít azon 8. osztályos gimnáziumi tanulók részére, akik a "poézis" terén kitűnnek. (Érdemes felsorolni a kezdeményezőző urak neveit: Allaga Imre, dr. Bartsch Samu, Berényi Dániel, Cserba Ferenc, dr. Ivanovics Pál, Koller Ágoston, dr. Laddányi Mór, dr. Nikolsburger Károly, Szohner Antal, Szondi Máttyás, Szatry Lipót, Rothfeld Miksa.)

A bizottság a március 15-én összehívott rendkívüli törvényhatósági ülés elé tárta javaslatát, melyet egyhangyan elfogadtak és 1000 Ft-ot szavaztak meg a szobor javára a városi költségvetésből.

Ezzel megtörtént az első lépés, de talán senki sem sejtette milyen hosszú időnek kell eltelnie a megvalósulásig. Országos gyűjtés indult a szobor javára, a Tóth Kálmán szoborbizottság gyűjtőlevelet küldött ki az ország minden vármegyéjébe, minden városba, községbe. A gyűjtés Baján jótékony célú színelőzőadással indult már március 18-án. A Csóka Sándor színgyűjtő társulata által megtartott előadás csak 9 Ft 3 1/2 kr. bevételt hozott. A Baja c. lap március 20-i számában így "dörgölja" meg ezért a sikertelenségért a város lakosságát.

"Nem mondunk sokat e szomorú tényhez, bár igen sokat lehetne mondani, csak azt jegyezzük meg, hogy ha az alap ily összegekkel fog gyarapodni, bajosan érjük meg mi azon időt, melyben egybe lesz a 20.000 Ft."

Valamit megdölgthetett az ország közvéleménye az akadozva induló gyűjtésről, mert a Baja c. lap 1881. április 10-én a címlapon megjelent "Baja az ország eldött" című cikkében így fejezi ki a főfői az országos lapokban megjelent, az intézkedések lassúságát bíráló, kritikákat. Ezek szerint Baja városra hálátlan Tóth Kálmán emlékével szemben, szellemileg hanyatlak. A felmerült vád, kritika elsősorban annak a ténynek szól, hogy más városok szerint késlekedik a város nagy szülöttének szobra felállításával. A cikkirő "megnyugtattja" a vádaskodókat, hogy szorgalmasan dolgozik a szoborbizottság, és a város nincs olyan anyagi helyzetben, hogy könnyedén áldozni tudna egy méltó szoborra. (Máig milyen aktuális ezek a gondok.)

A következő hónapokban lendületet kapott a gyűjtés. Április 18-án, húsvét hétfőn, nagyszabású hangversenyre került sor a szobor javára Allaga Géza és Odrý Lehel (operanékes) szereplésével. A tiszta jövedelem 642 ft és 4 arany.

Az első vidéki adományok is kezdtek érkezni május hónapban. Elsőként Tolnárról, ahol húsvét hétfőn műkedvelő színelőzőadást tartottak, majd Zomborból, ahonnan Csóka Sándor színtársulatának előadásán befolyt összeget utalták át. Szabadkán a szerb színtársulat előadásán 96 ft 90 kr. gyűlt össze, melyet a Baja c. lap 1881. május 29-i száma így kommentált: "A nemes tettet kétszeresen értékesíti teszi azon körülmény, hogy idegen ajkúak részéről jött, kik elfogultság nélkül hozták áldozataikat a nemzet oltárára."

A gyűjtőlevelek szeptember utáni megmozdult szinte az egész ország. Az év utolsó három hónapjában sorban érkeztek az adományok meg a legutóbbi vármegyékből, városokból is. Budapest törvényhatósági közgyűlése 200 ft-ot küldött. A külföldön élő magyarság egyesületei is mozgósították tagjaikat (Berlini-, Párizsi-, Londoni magyar egyesület). A helybeli egyesületek is mind — szinte

egymással versengve — nagy lelkesedéssel szervezték a gyűjtést, tagjaik körében hálakart, jótékony célú előadásokat szervezve.

Egy érdekes színelőző is volt a gyűjtés történetének, mely azt is jelzi mennyire közismert tény volt "műveltebb közönség körében" Baja város szoborállításai törekvése. Íme így számol be erről a Baja c. lap 1881. október 2-i száma:

"Blaháné és Tóth Kálmán.

E napokban Kaposvörte egy jökevdű társaságban fogadás történt a felelt vajlon Blaháné művelte Berlinbe vagy nem? — A fogadás nagyobb mennyiségű pezsgőn kívül a vesztes fél által fizetendő 50 ft-ban történt. Természetes, hogy a kérdés eldöntésére legilletékesebb a művésznő lehetett, aki vissza is választott, hogy Berlinben még sosem volt, együttál az 50 ft-ot Tóth Kálmán szobra javára kérte fordíthatni. — Is ten féltesse a művésznőt"

1882 januárjában már arról adnak hírt a helyi lapok, hogy több mint 5.000 ft gyűlt össze.

Ez követően lelassultak az események, de nem felejtődött a cél. 10 év telt el mire 12.000 ft gyűlt össze, mely elegendőnek látszott a szoborpályázat kiírásához.

"A Tóth Kálmán szoborbizottság 1891. október 20-án Drescher Ede polgármester úr elnökelete alatt tartott ülésén elhatározta, hogy három jönevű magyar művész, névszerint: Bezerédi Gyula, Donáth Gyula és Mayer Ede budapesti szobrászokat fogja felkérni a szobor tervezésének elkészítésére. A pályázati feltételeket a bizottság a következőképpen állapította meg:

1. A szobor 8 láb magas, bronz-érbze öntött álló alak legyen. A szobor és a megfelelő márvány gránit talapzat költsége 14.000 forintot felül nem haladhatnak.

2. A vázlat, mely a költő 3 láb magasaságban ábrázolja, 1892. évi március hó végéig küldendő be a szoborbizottságnak Bajára; egyidejűleg a talapzat gipszben vagy rajzban terjesztendő be, az egész emlékműre vonatkozó részletes költségvetéssel együtt.

3. A pályázó művészek tartoznak ezen versenyvázlataik fényképét 5 egyenként példányban mellékelni, hogy ezek a bírálatra felkérő szakértőknek megküldethessenek.

4. A kivételre elfogadott vázlat a szoborbizottság tulajdonává válik, míg a többi az illető művészek tulajdonába visszabocsátatik.

5. A vázlatokért minden egyes versenyző művésznek 200 ft tiszteletdíj biztosítottatik, kivéve a pályanyertes művészt, ki az emlék kivételével megbízatik és a vázlatért díjat nem kap. (Pályázhatnak más a versenyre fel nem hívott művészek is, de ezek pályadíjra igényt nem tarthatnak.)

6. A felkért művészek 8 nap alatt nyilatkozni kötelesek, vajon ezen pályázati feltételek alapján versenyeznek-e? Ezen nyilatkozat elmulasztása esetén a versenyzőt kizáratnak.

7. A vázlatnak ide-, és visszaszállítási költsége, valamint a szoboralapozási munkálatok a szobor alapot terbelik.

8. Minden művész fényképet kap azon tőről (a Bódog tőről), melyen az emlék felállítandó.

A szoborbizottság elhatározta továbbá, hogy a versenyzővázlatok bírálataira szakértők gyanánt Benczur Gyula (Bp.), Keleti Gusztáv (Bp.), Munkácsy Mihály (Páris), Rümman Vilmos (München) és Wolff Albert (Berlin) urakat fogja felkérni."

(Baja! Közöny, 1891. okt. 25.)

A felkért három neves szobrász mellett Köllő Miklós is nyújtott be szobortervet. A pályázati határidő elteltével a szoborbizottság 1892. március 20-án ülést tartott, melyen határozatot hozott, hogy a pályázó művészek vázlaikat április 1-10-é között a műcsarnokban kiállítsák, majd ezt követően Baja város közönsége is kiállításra tekinthesse meg a terveket és a bíráló bizottság döntése eldőlt.

A fővárosi kiállítás igazi megmérettést jelentett a pályázók számára. A bajai újságok is leközlítették Szana Tamásnak, a Magyar Hírlap műkritikusának véleményét a kiállításról. Mayer Ede alkotását túl könnyednek és nem elegendő hasonlatosnak ítélt. Donáth Gyula szobrát a leghasznosabbnak és részletek kidolgozásában a legművészebbnek minősít a kritikus, de az alak testtartásában konstrukciós hibát talál. Bezeređi Gyula pályamunkáját teljesen elentésnek ítélt Donáthéval szemben "A szobor megjelenésének egyszerűségében rejlik kifejező ereje." Köllő Miklós az idősebb korú költőt egyszerűbb kifejezőmóddal ábrázolja. Végül a műkritikus kétségbe vonja annak helyességét illetve a jó megfigyelés lehetőségét, hogy a kilátóból élő bíráló bizottsági tagok fénykép alapján fogják véleményüket nyilvánítani a pályaművekről.

Baján a szobor mintáit a Bárány szálló nagytérmeben tekinthették meg az érdeklődők, először 1892. április 17-18-án, majd május 8-15-ig ismét, mert a felkért bíráló művészek közül késve érkezett meg Munkácsy Mihály állásfoglalása.

A bíráló bizottság tagjaitól beérkezett értékelések szövegét az újságolvasók teljes terjedelmükben megismerhették.

A Tóth Kálmán szoborpályázat elbírálása 1892. május 12-én került sor a Scheibner Gyula helyettes polgármester előnölkéle attal tartott ülésen. Jelen voltak: Bezeređi Dániel, Drescher Ede, Erdélyi Gyula, dr. Hegedűs Aladár, dr. Herman Adolf, Hesser Gyula, dr. Horváth Cyrill, dr. Ladányi Mór, Ruppert Antal, Szenczy Győző, Szutrély Lipót. A bizottság elfogadva a szakértők egybehangzó javaslatát, Bezeređi Gyula művének ítélte a megválasztás jogát. A másik három pályázónak egyenként 200 ft tiszteletdíjat szavaztak meg.

A pályázat-nyertes Bezeređi Gyula (1858-1925) Bécsben tanult. Korának sokat foglalkoztatott művésze volt. A Tóth Kálmán szobor előtt legjelentősebb munkája a Keleti pályaudvar homlokzatának három allegorikus alakja; később az Operaház udvari páholyának két trónapáródja és a Parlamentben Verbőczy, Pálffy Miklós, Dob István, Hunyadi János, Mátyás király szobrai.

Május 22-én megkötötte a szerződést a szoborbizottság a művészsel. Ekkor meg úgy tervezték, hogy 1893. szeptember 8-án lesz a szoborleleplezés.

Bezeređi Gyula 1893. januárjában elkészült a szobor 2,56 m magas agyagmintájával. Március 13-án érkezett Bajára; hogy résztvegyen az alapozási munkálatokban. Ennek elkészítéséeként a város megkezdte a Bódog tér rendezését. Lebonították az ott álló kioszokt és a város elhatározta, hogy a tér addigi díszelen kerítésű 3.000 ft költséggel díszes vasrácsa cseréli ki. (Hol lehet az a szép kerítés, mely néhány évteide meg látható volt?)

A szobrot a Beschnerer-féle öntőedény ágyúacélból készítették, a talapatot haraszi mészkőből — Havranek fővárosi műépítőrajzai alapján — Nyergesújfalun.

Július 29-én fejeződtek be az alapozási munkálatok és most került először szóba, hogy a tervezett szeptemberi időpont helyett inkább tavasszal kerüljön sor az átadásra.

Közben megindul az ünnepélyes szoboralapozás a készülődés. Már javában folytak Horváth Cyrill ciszterci rendi tanár szerkesztésében a Tóth Kálmán Emlék-Album munkálatai és az ódapályázat határideje is lezárul. Az ódapályázatra 15 pályamű érkezett, a pályanyertes Dömötör Pál bajai költő lett, akir egyben fel is

kértek, hogy költeményét a szoboralapozó ünnepélyen maga szavalja el.

A szoborbizottság 1894. március 9-én látta elérkezettnek az időt, hogy meghatározza az ünnepélyes leleplezés időpontját: 1894. június 3. vasárnap.

Bezeređi Gyula április 22-én jelenti a városnak, hogy a szobor elkészült, már csak a csomagolás és a szállítás van hátra.

Május 21-én a szobor talapzatába "jó lezárt palackba" latin szövegű okiratot falaztak az utókor számára, a szobor a helyére kerülhetett.

Vége elérkezett a szoborleleplezés napja. Gyönyörűen feldíszítették a Bódog teret és a teret övező házak homlokzatát. A tér négy sarkán árbócok emeltek nemzeti színű zászlóval. A szobor talapzata köré négy kisebb árbócot állítottak Baja színeivel és tölgyfölköccel. A szónokok részére a szobor bal sarkánál emelvényt állítottak fel. A tanintézetek dalárdája a szobor mögött félkörben helyezkedett el. A diákok és a város közönsége a tér körüli járdáról szemlélhette az eseményeket. A tér körüli utcákat lezárták, csak jeggyel lehetett az ünnepélyen résztvenni. (Itt szeretném megjegyezni, hogy a tér parkosítása csak az ünnepély után került sor, mellyel Szeged főkerítését bízták meg.)

Az ünnepély programja:

1. 10 órakor a bizottság a városháza nagytérmeben díszülést tart. A meghívott küldöttséggel 1/2 11 órakor a szobortérre vonul.

2. Hymnus. Éneklí a tanintézetek egyesített kara.

3. dr. Horváth Cyrill leleplezi a szobrot és átadja a városnak.

4. dr. Hegedűs Aladár polgármester átveszi a szobrot a város nevében.

5. Dömötör Pál elszavalja a pályanyertes ódát.

6. Korszerűsítés.

7. Szózat. Éneklí az egyesített kar.

8. 1 órakor díszesbél a meghívottak részére a Bárány szálló színháztermében — 8 órakor táncestély a lövésző-egyetem helyiségeiben.

Az ünnepélyt megelőző estén a gimnázium Tóth Kálmán köre hangversenyt rendezett Hesser Teréz, Hollósy Janka, Spitzer Ida és a gimnázium vegyeskara közreműködésével.

Emnyi hát a 13 év története, míg a gondolatból megszületett a szobor. Akik elővalósították ezt a cikket — ha elhaladnak a legszébb bajai parkban álló Tóth Kálmán szobor mellett — esztúli valami más is "láthatnak" a szobor mögött: példás lakó-patriotizmust.

A BAJÁLISON MÁJUS 21-ÉN HOSSZÚ ÉVEK UTÁN SZÍNPADRA LÉPETT A FÓRUM EGYÜTTES

HA
NYOMDA...
AKKOR

ROYAL TYPO

EST MEGHÍVÓK

EST HÍVÓKÉK

EST SZÓRÓLAPOK

minőségi előállítás.

Baján

a Dózsa Gy. úton - a benzinkúttal szemben.

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő
Lap

Megjelenik minden hónap első napján

Felelős szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánáti Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Jász Anikó, Kalocsa
Béla, Dr. Laki Ferenc, Dr. Solymos
Ede, Schmidt Antal, Dr. Schwalm Pál

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacím:

6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Nyomdai munkák:

Royal Typo Hírnagyomda
6500 Baja, Damjanich u. 11.
Tel.: 79/323-588

LAPALAPÍTÓ:
ÚJVÁROSI AMK.